

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ**

ТЕКСТИ ЛЕКЦІЙ

з навчальної дисципліни «Забезпечення виконання зобов'язань» вибіркового компонент освітньої програми другого (магістрського) рівня вищої освіти

«Право (поліцейські)»

за темами:

- «ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ. ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ»
- «НЕУСТОЙКА ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ»
- «ПОРУКА ТА ГАРАНТІЯ ЯК ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ»
- «ЗАВДАТОК ТА ПРИТРИМАННЯ ЯК ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ»
- «ЗАСТАВА ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ»

Дніпро – 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Навчально-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Протокол від 31.08.2023 №12

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету
підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Протокол від 30.08.2023 №12

Розглянуто на засіданні кафедри цивільного права та процесу факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції.

Протокол від 29.08.2023 № 29

РОЗРОБНИК:

1. Завідувач кафедри цивільного права та процесу, доктор юридичних наук, доцент Кристина РЕЗВОРОВИЧ.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

1. Завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського права юридичного факультету Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара, доктор політичних наук, кандидат юридичних наук, доцент Ігор АЛЕКСЕЄНКО

2. Керівник Адвокатського бюро «Хрипунова Дениса Григоровича» Денис ХРИПУНОВ

**ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.
ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

ВСТУП

**I ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СИСТЕМА
ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА**

**II ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИДИ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.**

III ПИТАННЯ. ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

**IV ПИТАННЯ. СТОРОНИ В ЗОБОВ'ЯЗАННІ. ТРЕТІ ОСОБИ В
ЗОБОВ'ЯЗАННІ.**

**V ПИТАННЯ. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.**

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бичкова С.С., Бірюков І.А., Заїка Ю.О. та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. Цивільне право України: Договірні та недоговірні зобов'язання: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 496 с.

2. Бірюков І.А., Заїка О.Ю., Бичкова С.С.; за ред. Бірюкова І.А., О.Ю. Заїки. Цивільне право України: Загальна частина: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 510 с.

3. Цивільне право України: підручник. 2-є вид., перероб. і доп. У 2 частинах. За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.

4. Реформування зобов'язального права в умовах глобалізаційних викликів: моногр./кол.авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Круглова О.О. та ін.] – Дніпро : Видавець Біла К.О., 2021. – 248 с.

5. Пацурія Н.Б. Страхове право України. : Навч. Посібник / Н.Б. Пацурія. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 176 с.

6. Дзера О.В. Договірне право України. Загальна частина. Київ, Юрінком Інтер, 2018. 896 с.

7. Дзера О.В. Договірне право України. Особлива частина. Київ, Юрінком Інтер, 2018. 1200 с.

8. Недійсність правочинів : комент. суд. практики / [І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Крат, Н.Ю. Філатова та ін.] ; за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : Право, 2018. – (Серія «Проблеми судової практики»).

9. Законодавство України у сфері забезпечення виконання зобов'язань: зб. нормат.-прав. актів / уклад.: Резворович К.Р., Юнін О.С., Юніна М. П. та ін. – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. – 260 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

формування в свідомості здобувачів вищої освіти уявлення про особливості зобов'язального права шляхом генезису основних підходів щодо

визначення його поняття, функцій та системи; визначення поняття зобов'язання та класифікація їх основних видів; розглянути та дослідити основні підстави виникнення зобов'язань; з'ясувати сторони в зобов'язанні, визначити порядок заміни сторін, а також основні ознаки третіх сторін в зобов'язаннях; аналіз загальних засад забезпечення виконання зобов'язань.

ВСТУП

На основі норм зобов'язального права за допомогою певних юридичних фактів виникає зобов'язання, під яким розуміють правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Як вид цивільного правовідношення, зобов'язання мають свої особливості, що найбільш яскраво відслідковуються при порівнянні їх з речовими правами. Відмінності вбачаються як у характері економічних відносин, так і в правових ознаках.

За своїм змістом зобов'язальні правовідносини опосередковують динаміку цивільних правовідносин. Речові права, у свою чергу, опосередковують присвоєння, приналежність майнових благ, тобто статику відносин. На відміну від речового правовідношення, в якому праву однієї особи відповідає обов'язок усіх громадян взагалі без конкретизації, у зобов'язальному правовідношенні встановлюється повна визначеність осіб, які беруть участь у ньому. Зобов'язальні право-відношення тісно пов'язані з правом власності, тобто речовим правом. Так, реалізація власником своїх прав призводить до виникнення зобов'язальних правовідносин, а виконання зобов'язань призводить до виникнення, зміни або припинення права власності.

Зобов'язання є правовідносинами, тому вони охороняються засобами примусового характеру. Ці засоби можна поділити на дві групи.

До першої групи належать так звані загальні міри (спонукання до виконання зобов'язання, покладення обов'язку відшкодувати заподіяні його порушенням збитки тощо), що застосовуються у всіх випадках, за винятком тих, що виключені законом, договором або характером встановлених відносин.

До другої групи належать так звані спеціальні забезпечувальні міри, що застосовуються лише для забезпечення тих зобов'язань, для яких вони безпосередньо встановлені законом або договором. Останні у цивілістиці називаються способами забезпечення виконання зобов'язань.

І ПИТАННЯ.

ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ ТА СИСТЕМА ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА

У системі законодавства зобов'язальне право посідає важливе місце. Актуальність полягає в тому, що воно охоплює сукупність цивільно-правових норм, які регулюють майнові відносини, що складаються з підстав з передачі майна, виконання робіт, надання послуг, заподіяння шкоди або безпідставним придбанням майна.

Сфера зобов'язального права з'явилася в давні часи у Древньому Вавілоні, про що свідчать знайдені стели царя Хамурапі з висіченими на них законами. Правовий статус законів зараз можна віднести до сфери комерційного права. Це стало підставою існування наймогутнішої держави Древнього світу, в якій дотримувалися закону. В ті давні часи зобов'язання виникали при укладанні угоди, а також внаслідок заподіяного збитку або шкоди. В такому випадку винна сторона брала на себе обов'язок відшкодувати нанесений збиток. Закони Хамурапі передбачали два типи зобов'язань:

- зобов'язання виходячи з угоди;
- зобов'язання з заподіяної шкоди.

Причому, перелік законів містить й форс-мажорні обставини, внаслідок яких, людина може бути позбавлена виконання зобов'язань: «Якщо людина має на собі процентний борг, а Адад (бог блискавки та дощу) затопить його поле, або повінь знесе жнива, або внаслідок посухи в полі не виросте хліба, то він може в цьому році хліб своєму позикодавцю не повертати і знищити свій документ; також і відсотки за цей рік він може не віддавати».

Фактично тоді були запроваджені норми «де юре» й «де факто», які мали рівнозначні зобов'язання відповідно статусу людини в суспільстві.

Ж. Піно зазначає, що ранні римські юристи вважали, що зобов'язальне право є досконалим і не підлягає змінам, оскільки ґрунтується на незаперечному здоровому глузді або природному праві. Згідно з римським правом, зобов'язання підлягали ритуалам і виконанню проти особи боржника (часто через рабство). Поступово усна угода була визнана законом і підлягала виконанню, а разом з цим прийшло визнання нової галузі зобов'язання в цивільному праві, навіть якщо ця еволюція права відбувалася в англійському загальному праві: зобов'язання компенсувати шкоди, заподіяної недбалістю або тілесним ушкодженням.

Ґрунтуючись на історичному екскурсі В. Слома стверджує, що: «Примітивне зобов'язання уявлялось як певний суто особистий зв'язок між кредитором і боржником, в силу якого останній є відповідальним «приреченим» перед першим. Ідея «боргу» зникла в ідеї відповідальності. Ідея майнового стягнення не була властива цій стадії зобов'язальних відносин: заволодіння особою боржника при неспроможності було не тільки засобом для спонукання його до виконання; воно було самостійним здійсненням тієї особистої «приреченості», яка складала основний зміст будь-якого зобов'язання того часу». Із розвитком економічного обороту зобов'язання стало його основною формою. Якщо в стародавні часи головною умовою виникнення були правопорушення, то потім змінилося співвідношення: обов'язки, що виникали з деліктів, стали губитися серед численної кількості зобов'язань, що виникали з договорів.

Сучасні юридичні норми позначають *«зобов'язальне право – як сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини по передачі майна, виконанні робіт, надання послуг, відшкодування заподіяної шкоди»*.

Зобов'язальне право – одна з поширених підгалузей цивільного права, норми якого регулюють велике коло відносин, основне місце належить відносинам майнового характеру. Мова йде про договірні відносини, пов'язані з

передачею майна від однієї особи до іншої у користування або у власність, виконанням робіт чи наданням послуг. Крім договірних відносин, зобов'язальне право регулює відносини, які виникають з односторонніх правомірних дій, безпідставного збагачення, заподіяння шкоди при цьому майнові відносини характеризуються значною різноманітністю.

Зобов'язання мають всі ознаки цивільних правовідносин, а також специфічні риси, що дозволяють виокремити їх із загальної сукупності цивільних правовідносин і, зокрема, розмежувати з речовими відносинами.

Ознаки зобов'язального права, які відрізняють його від речового права:

- речове право припускає наявність лише активного суб'єкта, носія права, який здійснює свої правомочності шляхом прямого та безпосереднього впливу на річ, що є об'єктом його права. Зобов'язальне право вимагає наявності активного суб'єкта – кредитора, пасивного суб'єкта – боржника та дії, що є предметом правовідносин;

- речове право, що здійснюється шляхом безпосереднього впливу на річ, є абсолютним, тобто уповноваженій особі протистоїть не конкретне коло зобов'язаних осіб, а «усі й кожен»; зобов'язальне право відносне – кредитор може вимагати вчинення відповідної дії лише від боржника, тобто існує певна персоніфікація суб'єктного складу;

- через абсолютний характер речового права з ним пов'язані право слідування (носій цього права може вимагати його здійснення, у чийх би руках річ не знаходилася) і право переваги (носій цього права користується перевагою перед іншими особами, зокрема кредиторами);

- речове право, за загальним правилом, не обмежене строком дії, а зобов'язальне право припиняється виконанням боржником свого обов'язку;

- зобов'язальне право опосередковує динаміку, що відображає право розпорядження майном, товарооборот, забезпечує захист майнових прав потерпілого у тих випадках, коли неможливо застосувати речові способи захисту, надає можливість захисту особистих немайнових прав особи засобами зобов'язального права, а речове право – його статичу.

Система зобов'язального права може бути поділена на загальну частину та спеціальну частину (окремі види зобов'язань).

Загальна частина зобов'язального права складається з: 1) загальних положень (положень, що стосуються усіх видів зобов'язань); 2) загальних положень договірного права (договірних зобов'язань).

Загальні (універсальні) положення стосуються всіх видів зобов'язань. Вони містять характеристику зобов'язань, їх елементів, визначають загальні правила виконання і припинення зобов'язань, їх забезпечення тощо, тобто охоплюють положення щодо поняття та видів зобов'язань, підстав їх виникнення, способів виконання і відповідальності за порушення зобов'язань і підстав їх припинення.

Загальні положення договірного права містять правила, що стосуються тільки договорів як найпоширенішої підстави виникнення зобов'язань. Загальні положення про договір охоплюють поняття та зміст договору, порядок його укладення, зміни, розірвання, виконання і припинення, тлумачення договору, принципів договірного права тощо.

Спеціальна частина зобов'язального права (окремі види зобов'язань) поділяється на:

а) окремі види договірних зобов'язань (гл. 54–77 ЦКУ): договірні зобов'язання про передання майна у власність; договірні зобов'язання про передання майна у речове право на чужу річ; договірні зобов'язання про виконання робіт; договірні зобов'язання про надання послуг; договірні зобов'язання про використання об'єктів інтелектуальної власності; зобов'язання з багатосторонніх правочинів (договорів);

б) окремі види недоговірних зобов'язань (гл. 78–83 ЦКУ): зобов'язання з односторонніх правочинів; зобов'язання з рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи; зобов'язання зі створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи; деліктні зобов'язання; збереження майна без достатньої правової підстави, кондикційні зобов'язання.

Спеціальна частина зобов'язального права складається з інститутів, що охоплюють норми, які стосуються окремих типів (груп, видів та підвидів) зобов'язань. Значна більшість цих норм розрахована на регулювання зобов'язальних відносин, що виникають на підставі договору. Такі норми у своїй сукупності складають договірне право.

Норми договірного права є переважно диспозитивними, а недоговірні зобов'язання регламентуються імперативними нормами.

Нормативні положення зобов'язального права містяться переважно у книзі п'ятій ЦКУ та інших актах цивільного законодавства, наприклад, у законах України «Про заставу», «Про фінансовий лізинг», у Статуті залізниць тощо. Книга п'ята ЦКУ «Зобов'язальне право» складається з трьох розділів і 37 глав (ст. 509–1215 ЦКУ). Деякі положення зобов'язального права поширюються не тільки на зобов'язання, про які йдеться у книзі п'ятій ЦКУ «Зобов'язальне право», а й на інші відносини. Зокрема, в ч. 3 ст. 1212 ЦКУ зазначається, що положення про зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави поширюються на правовідносини щодо повернення виконаного за недійсним правочином, витребування майна власником із чужого незаконного володіння.

Визначаючи місце зобов'язального права у системі цивільного права, слід зазначити, що предметом зобов'язального права, як підгалузі цивільного права, є майнові відносини. Зобов'язальне право регулює майнові відносини у сфері виробництва і цивільного обороту. Оскільки зобов'язання оформлюють процес товарообміну, вони належать до групи майнових правовідносин і відрізняються від правовідносин немайнового характеру, які не можуть набувати форм зобов'язань.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

1. Зобов'язальне право – як сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини по передачі майна, виконанні робіт, надання послуг, відшкодування заподіяної шкоди.

2. Зобов'язальне право опосередковує динаміку, що відображає право розпорядження майном, товарооборот, забезпечує захист майнових прав потерпілого у тих випадках, коли неможливо застосувати речові способи захисту, надає можливість захисту особистих немайнових прав особи засобами зобов'язального права, а речове право – його статичу.

3. Система зобов'язального права може бути поділена на загальну частину та спеціальну частину (окремі види зобов'язань).

4. Норми договірного права є переважно диспозитивними, а недоговірні зобов'язання регламентуються імперативними нормами.

5. Предметом зобов'язального права, як підгалузі цивільного права, є майнові відносини.

II ПИТАННЯ.

ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИДИ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

В міжнародному праві термін «зобов'язання» систематично використовується у вузькому значенні для позначення що кожна сторона зобов'язана перед іншою згідно з умовами договору.

Еволюція тлумачення терміну «зобов'язання» в сучасній практиці спостерігається в міжнародних конвенціях. Спочатку в Гаазькій конвенції від 15 червня 1955 р. про право, поняття «зобов'язання» застосовне до міжнародного продажу товарів, стаття 1 якої визначає сферу застосування конвенції, яка відноситься до продажу і за аналогією до контрактів на поставку товарів, що підлягають виготовленню або виробляється в тому обсязі, в якому сторона, яка зобов'язана поставити (продавець), повинна надати необхідну сировину.

У Гаазькій конвенції від 1 липня 1985 р. про право, яка застосовується до трастів відповідно статті 2, та про їх визнання відноситься, у французькій версії, до «зобов'язання» довіреної особи управляти, використовувати або розпоряджатися активами згідно з умовами трасту та встановленими спеціальними обов'язками на нього за законом. Стаття 8 цієї ж конвенції передбачає, що застосовне законодавство регулює, зокрема, питання «права» та «обов'язки» довірених осіб між собою. В обох випадках англійська версія використовує термін «обов'язок» замість «зобов'язання». Отже в сучасному розумінні в правовому полі будь яка сторона договірних зобов'язань має певні обов'язки.

Відповідно статті 12 Гаазької конвенції від 22 грудня 1986 р. про право, що застосовується до міжнародної купівлі-продажу, товар відноситься в межах чинного законодавства до прав та обов'язків сторін.

Версія правил УНІДРУА (Institut international pour l'unification du droit privé - Міжнародний інститут з уніфікації приватного права) міжнародних комерційних контрактів від 2004 р. скрізь по тексту використовує термін «контракт» для позначення глобальних договірних відносин між сторонами. Однак слово «зобов'язання» використовується у вузькому значенні для позначення того, що є заборгованим від однієї сторони до іншої, а саме:

а) стаття 1.11 визначає боржника як сторону, яка повинна виконати зобов'язання, а кредитор - як сторона, яка має право на виконання зобов'язання;

б) статті 5.1.1 і 5.1.2, згідно з розділом 5 (зміст і права третіх осіб), відносяться до договірних зобов'язань сторін, які можуть впливати, зокрема з характеру і мети договору;

в) статті 6.1.1 і 6.1.2, стосуються часу виконання однією стороною своїх зобов'язань,

г) стаття 6.1.6, що стосується місця виконання зобов'язань,

д) стаття 7.1.1, яка визначає невиконання як невиконання стороною для виконання будь-яких своїх зобов'язань за договором,

е) статті 7.2.1 та 7.2.2, визначають права однієї сторони вимагати виконання у разі невиконання зобов'язання, з відмінністю, що ґрунтується на характері зобов'язань, про які йдеться,

ж) статті 8.1–8.5 про набір погашення зобов'язань однієї сторони проти зобов'язань іншої сторони,

з) стаття 9.2.1 на передачу зобов'язань.

Розроблені Міжнародною торговою палатою правила ІНКОТЕРМС (*International commerce terms*), також кодифікують права та обов'язки покупця та продавця щодо доставки товару. В цьому контексті слово «зобов'язання» знову використовується в технічному значенні для позначення того, що продавець винен до покупця щодо доставки.

Ряд міжнародних конвенцій у сфері міжнародної торгівлі, використовують термін «зобов'язання», який систематично використовується у вузькому значенні для позначення чого кожна сторона зобов'язана перед іншою згідно з умовами договору.

У світовій практиці деякі поширені вживання терміну «зобов'язання» в юридичному розумінні включають:

1. Термін «договірне зобов'язання» відноситься до обов'язку сплачувати або виконувати певні дії, створені договором або угодою

2. «Умовне зобов'язання» означає обов'язок сплатити або виконати певні дії, залежно від того, що сталося.

3. «Поточне зобов'язання» означає зобов'язання, яке в даний час підлягає виконанню.

4. «Спадкове зобов'язання» означає, що юридичне зобов'язання або суміжне право не припиняється смертю особи, яка несла відповідальність за зобов'язання або яка володіла правом.

Предметом господарського зобов'язання може бути обов'язок однієї із сторін здійснити не тільки господарську дію (чи певну дію як у цивільно-правовому зобов'язанні), а і вчинити певну дію саме управлінсько-господарського характеру.

Господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена

сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Визначення зобов'язання в господарському праві відноситься до договірного законодавства, яке вимагає від сторони або щось зробити, або утриматися від чогось (одним із прикладів є зобов'язання повертати іпотечний кредит, коли ви купуєте будинок). У більшості договорів передбачено пеню, пов'язану з невиконанням зобов'язань. Поняття зобов'язання та підстави його виникнення у *Цивільному кодексі України* визначено в статті 509:

Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Елементами зобов'язання є його *суб'єкти, об'єкт та зміст*.

Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах *добросовісності, розумності та справедливості*.

Останнє положення торкається морального характеру виконання зобов'язання, про яке багато пишуть правовіди, філософи та інші фахівці, але це питання так й не розвинуто в законодавчому полі України. Коли людина відчуває відповідальність за те, що робить щось на основі свого сприйняття правильного і неправильного, це називається моральним обов'язком. Він може впливати із справедливості, обов'язку, справедливості або етичних мотивів і не пов'язаний з юридичним зобов'язанням або з отриманням предмета цінності. Це не обов'язок, виконаний через благодійні чи корисні наміри.

Зобов'язання можна створити добровільно, наприклад зобов'язання, що впливає з контракту або односторонньої обіцянки. Зобов'язання також може бути створено мимоволі, наприклад, зобов'язання, що впливає з правопорушень або статуту. Зобов'язання пов'язує разом двох або більше рішучих осіб. Фізична або юридична особа, яка відповідала за зобов'язанням, називається боржником; особа чи суб'єкт господарювання, що володіють правом співвідношення щодо зобов'язання, називають борговим зобов'язанням.

Особливості зобов'язань:

1. Зобов'язання опосередковують процес переміщення майна або інших матеріальних результатів, які також *мають майновий характер*.

2. У зобов'язаннях, які опосередковують рух майна, боржники покликані до відповідних активних (позитивних) дій. Навіть якщо на учасника зобов'язання покладається виконання пасивної функції, вона зазвичай виступає як результат або доповнення до позитивних дій суб'єкта.

3. Зобов'язання відрізняються за сутністю відповідного суб'єктивного права: якщо сутністю суб'єктивного права у абсолютних правовідносинах є право на власні дії, то у зобов'язаннях - право вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи, тобто на дії іншої особи (боржника).

4. Зобов'язання охоплюють, перш за все, ринкові відносини, які виникають як при здійсненні підприємницької діяльності, так і при задоволенні

фізичними особами власних потреб. Цим відносинам притаманна така ознака як багатоманітність.

5. Згідно з ч. 3 ст. 509 ЦКУ зобов'язання, як цивільне правовідношення, має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості, що є загальними засадами цивільного законодавства.

6. Грошове зобов'язання має бути виражене у грошовій одиниці держави - гривні, хоча сторони зобов'язання при цьому можуть визначати грошовий еквівалент такого зобов'язання в іноземній валюті (ст. 524 ЦКУ). Виконання ж зобов'язання має відбуватися за загальним правилом у гривнях (ст. 533 ЦКУ).

7. Не допускається одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов (ст. 525 ЦКУ). Ця заборона стосується як боржника, так і кредитора, якщо інше не встановлене договором або законом.

Зобов'язання можуть бути систематизовані за різними класифікаційними підставами.

Залежно від підстав виникнення зобов'язальні правовідносини поділяються на:

1) договірні (це правовідношення між юридично рівними і майново самотійними особами, що виникає на підставі договору, який виражає їх загальну волю на досягнення цивільно-правових результатів майнового чи немайнового характеру);

2) недоговірні (правовідношення між юридично рівними і майново самотійними особами, що виникає на підставі або правомірних односторонніх дій особи (правочинів чи юридичних вчинків), або неправомірних дій особи, наслідки за якими настають незалежно чи, навіть, всупереч їх волі.).

Залежно від характеру поведінки боржника:

1) зобов'язання з позитивним (боржник зобов'язаний вчинити певну дію на користь кредитора);

2) зобов'язання з негативним змістом (боржник зобов'язаний утримуватися від здійснення певної дії; такі зобов'язання як самотійні є нетиповими; зазвичай, зобов'язання з негативним змістом супроводжує зобов'язання з позитивним змістом).

Залежно від концентрації прав і обов'язків суб'єктів зобов'язання поділяються на:

1) односторонні (одна сторона має тільки права, а друга - лише обов'язки);

2) двосторонні або взаємні (кожна сторона має як права, так і обов'язки).

Залежно від цільового призначення зобов'язання поділяються на:

1) головні;

2) додаткові або акцесорні.

Додатковим (акцесорним) є зобов'язання, призначене для забезпечення виконання головного зобов'язання. Вони мають допоміжний характер, а їх юридична доля залежить від долі головного зобов'язання.. До них належать зобов'язання з неустойки, поруки, застави, притримання та завдатку. Недійсність основного зобов'язання спричиняє недійсність акцесорного, якщо інше не встановлено ЦКУ (ч. 2 ст. 548 ЦКУ), а недійсність акцесорного (правочину щодо

забезпечення виконання зобов'язання) не спричиняє недійсність основного зобов'язання (ч. 3 ст. 548 ЦК).

З урахуванням предмета виконання виділяють такі зобов'язання:

- 1) однооб'єктні;
- 2) альтернативні;
- 3) факультативні;
- 4) грошові.

Окремий вид складають зобов'язання особистого характеру, тобто зобов'язання, пов'язані з їх суб'єктами. Наприклад, зобов'язання письменника, науковця тощо створити за договором відповідний об'єкт права інтелектуальної власності на замовлення іншої сторони (ст. 1112 ЦКУ).

Але запропонована класифікація не забезпечує необхідної правової спільності, тому використовується багатоступенева класифікація. Так, усі зобов'язання можуть бути поділені на два типи - договірні і недоговірні. Кожен з цих типів зобов'язань складають відповідні групи. Групи зобов'язань, у свою чергу, поділяються на відповідні види, а останні - на підвиди зобов'язань. Отже, договірні зобов'язання можуть бути поділені на наступні групи: зобов'язання про передачу майна у власність; зобов'язання про передачу майна у користування; зобов'язання про виконання робіт; зобов'язання про надання послуг; зобов'язання щодо розпорядження правами інтелектуальної власності; зобов'язання, що виникають з багатосторонніх правочинів. У свою чергу, зазначені групи договірних зобов'язань можуть поділятися на відповідні види та підвиди. Так, зокрема, зобов'язання про передачу майна у користування поділяються на: зобов'язання з найму (оренди) майна та зобов'язання з позички; а зобов'язання з найму (оренди), у свою чергу, поділяються на підвиди: прокат майна, найм (оренда) земельної ділянки, найм будівлі або іншої капітальної споруди тощо.

Другий тип зобов'язань - *недоговірні* – поділяються на наступні групи: регулятивні та охоронні.

Регулятивними є зобов'язання, які мають своєю метою врегулювання відносин майнового обігу в їх непорушеному стані, виникають на підставі договорів, тобто є договірними зобов'язаннями. Однак деякі і недоговірні зобов'язання, що виникають з односторонніх правомірних дій (односторонніх правочинів або юридичних вчинків), теж слід віднести до регулятивних: зобов'язання з публічної обіцянки винагороди, вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення та рятування здоров'я і життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ

1. В міжнародному праві термін «*зобов'язання*» систематично використовується у вузькому значенні для позначення що кожна сторона зобов'язана перед іншою згідно з умовами договору.

2. *Господарським* визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, в силу якого один

суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управлена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

3. **Зобов'язанням** є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

4. Елементами зобов'язання є його *суб'єкти, об'єкт та зміст*.

5. Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах *добросовісності, розумності та справедливості*.

6. Зобов'язання можуть бути систематизовані за різними класифікаційними підставами.

ІІІ ПИТАННЯ.

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

Зобов'язання, як і інші правовідносини, виникають з юридичних фактів, що в зобов'язальному праві мають назву підстав виникнення зобов'язань. У разі, якщо певна підстава не передбачена цивільним законом, зобов'язальне правовідношення не виникає.

Підстави виникнення зобов'язань - це певні юридичні факти або їх сукупність (юридичний склад), з настанням яких правові норми пов'язують виникнення зобов'язального правовідношення між кредитором і боржником. Оскільки зобов'язання є різновидом цивільного правовідношення, вони, згідно з ч. 2 ст. 509 ЦКУ, виникають з підстав, встановлених ст. 11 ЦКУ для виникнення цивільних прав і обов'язків. Це такі підстави:

1. Договори (двосторонній або багатосторонній правочин), як передбачені нормами цивільного законодавства (понайменовані договори), так і договори, що хоча і не передбачені зазначеними актами, але ж відповідають загальним засадам цивільного законодавства (непонайменовані договори). Договір — це найбільш поширена підстава виникнення зобов'язання. У законодавчих системах деяких країн ці два поняття є ідентичними. Так, у ЦКУ Франції ці поняття використовуються як тотожні. Договірні зобов'язання становлять основну частину зобов'язань взагалі. При цьому йдеться не лише про договори з виконання робіт, передачі майна або надання послуг, а й про цесію майнових прав.

2. Односторонні правочини: публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу або за результатами конкурсу, оскільки у разі виконання завдання і передання його результату особа, яка публічно обіцяла винагороду, зобов'язана виплатити її (ст. 1184 ЦКУ), а переможець конкурсу має право вимагати від його засновника виконання свого зобов'язання (ст. 1156 ЦКУ).

3. Акти органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, що діють як суб'єкти не приватного, а публічного права, за своєю юридичною природою є адміністративними (владними) актами., - лише у випадках, встановлених актами цивільного законодавства. Водночас зазначені адміністративні акти можуть бути підставою для укладення договорів. При цьому вони впливають як на зміст договору, так і на зміст зобов'язання, що ним породжується (ст. 648 ЦКУ). Ця підстава виникнення зобов'язання певним чином втратила свої позиції. Зобов'язань, що мають таку підставу, на сьогодні не так вже й багато, але такі приклади існують. Так, укладенню договору оренди нежитлового приміщення, що належить до власності територіальної громади, передую рішення цієї громади. Надання державного житла здійснюється на підставі ордеру, після якого житлово-експлуатаційна контора укладає з наймачем договір найму житлового приміщення.

4. заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі. Йдеться про заподіяння шкоди іншій особі та про набуття або збереження майна однією особою за рахунок іншої без достатньої правової підстави.

5. Інші юридичні факти. По-перше, йдеться про правомірні дії, що не є правочинами, а належать до юридичних вчинків, які не спрямовані на створення правових наслідків, хоча останні настають внаслідок приписів норм права (дія особи із створення, зокрема, літературних, художніх творів). По-друге, мова йде про юридичні факти - події, що виникають та існують незалежно від волі людей і які можуть бути підставою виникнення зобов'язання у випадках, передбачених актами цивільного законодавства або договором (стихійне лихо, настання якого за умовами договору страхування є страховим випадком. У разі настання вказаного випадку, обумовленого договором страхування, страховик згідно зі ст. 988 ЦК зобов'язаний здійснити страхову виплату в строк, встановлений договором).

6. Цивільні зобов'язання можуть виникати з рішення суду. Прикладом такого юридичного факту є, зокрема, рішення суду про зміну договору в зв'язку з істотною зміною обставин (ч. 4 ст. 652 ЦКУ); рішення суду про вилучення у власника культурних цінностей, що безхазяйне утримуються, породжує зобов'язання щодо викупу їх державою або реалізації з прилюдних торгів.

Зобов'язальні правовідношення можуть виникати з інших дій громадян та юридичних осіб. Наприклад, особа може діяти в інтересах іншої особи без доручення з метою попередження негативних наслідків для самої такої особи або її майна. Внаслідок таких дій за певних умов особа, яка проявила ініціативу, може претендувати на відшкодування понесених нею витрат. Таке зобов'язання виникає із правомірних дій щодо попередження спричинення шкоди, проте його не можна віднести до жодної з підстав виникнення зобов'язань, про які говорилося раніше.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

1. Підстави виникнення зобов'язань - це певні юридичні факти або їх сукупність (юридичний склад), з настанням яких правові норми пов'язують виникнення зобов'язального правовідношення між кредитором і боржником.

2. Серед підстав виникнення зобов'язань: 1) договори; 2) односторонні правочини; 3) акти органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування; 4) заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; 5) інші юридичні факти; 6) рішення суду.

IV ПИТАННЯ.

СТОРОНИ В ЗОБОВ'ЯЗАННІ. ТРЕТІ ОСОБИ В ЗОБОВ'ЯЗАННІ.

У зобов'язанні, як і в будь-якому іншому цивільному правовідношенні, беруть участь не менше двох осіб, які іменуються його суб'єктами. У визначенні зобов'язання, сформульованому у ст. 509 ЦК України, названі два суб'єкти — кредитор і боржник. Це загальне найменування сторін, в окремих видах зобов'язань вони мають спеціальні назви, наприклад, замовник та підрядник, страхуватель та страховик, довіритель та повірений, потерпілий та заподіювач шкоди.

Кредитор виступає в ролі активної сторони зобов'язання, оскільки він має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Основна відмінність кредитора від уповноваженої особи в речовому зобов'язанні полягає в тому, що кредитор має право не на річ, а на дію, яку має здійснити боржник на його користь. Наприклад, за договором поставки продавець зобов'язується передати у встановлений термін (терміни) товар, що виробляється, покупцеві (ч. 1 ст. 712 ЦК України).

Боржник – це пасивний учасник зобов'язального правовідношення в силу того, що на ньому лежить обов'язок здійснити на користь кредитора певну дію: передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо або утриматися від певної дії (ч. 1 ст. 509 ЦК України). Здебільшого боржник добровільно (за договором) бере на себе зобов'язання, хоча можливі ситуації, коли обов'язки у боржника виникають в силу прямої вказівки закону (наприклад, у випадку відшкодування моральної шкоди громадянину).

У зобов'язанні на стороні як боржника, так і кредитора можуть брати участь як одна, так одночасно і кілька осіб (зобов'язання з множинністю осіб).

Множинність може бути трьох видів, а саме: активна, пасивна та змішана. Оскільки кредитор у зобов'язанні є *активною* стороною, яка має право вимагати його виконання, активна множинність має місце при наявності у зобов'язанні декількох кредиторів. Через *пасивну* роль, що належить боржникові у зобов'язанні, множинність на його боці йменується пасивною. У разі наявності у зобов'язанні декількох кредиторів і боржників йдеться про *змішану* множинність у суб'єктному складі зобов'язання.

У зобов'язаннях з множинністю осіб значно ускладнюється їх виконання. Проблема полягає у визначенні, кому із боржників і в якій частині треба виконати зобов'язання; в якому обсязі і до кого кожний із кредиторів може

пред'явити свої вимоги. Вирішення всіх цих проблем досягається завдяки поділу всіх зобов'язань із множинністю осіб на часткові та солідарні.

У зобов'язаннях, крім сторін, можуть бути й інші особи, які не є його суб'єктами (сторонами) і називаються *третьими особами*. Відповідно до ст. 511 ЦКУ зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи. У випадках, встановлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора.

За загальним правилом зобов'язання виконуються тими самими особами, які були кредитором і боржником під час їх виникнення. Але законодавство передбачає можливість заміни осіб при збереженні предмета і змісту зобов'язання. При цьому відповідний суб'єкт вибуває, а його права та обов'язки переходять до особи, що його замінює.

Стаття 512 ЦКУ встановлює *підстави заміни кредитора* у зобов'язанні:

1. Передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги) – цесія, що відбувається за двостороннім правочином (договором), який укладається між первісним кредитором (цедентом) та новим кредитором (цесіонарієм). Даний договір може бути: як відплатним, так і безоплатним; як реальним, так і косенсуальним; як абстрактним, так і каузальним. Ст. 513 ЦКУ закріплює правило щодо форми такого правочину: він має вчинятися у такій саме формі, що і правочин, на підставі якого виникло зобов'язання, включаючи державну реєстрацію, якщо інше не встановлено законом.

2. правонаступництво. Відбувається у разі реорганізації юридичної особи (ст. 106 ЦКУ) із зазначенням у передавальному акті або розподільчому балансі всіх зобов'язань щодо її кредиторів і боржників. Така ж заміна кредитор має місце і при спадкуванні, оскільки до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті (ст. 1218 ЦКУ).

3. Виконання обов'язку боржника поручителем або заставодавцем (майновим поручителем).

4. Виконання обов'язку боржника третьою особою і у інших випадках, передбачених законом.

Кредитор не може бути замінений у зобов'язанні, якщо це передбачено законом або договором (ч. 3 ст. 512 ЦКУ), а також у зобов'язаннях, нерозривно пов'язаних з особою кредитора, зокрема, про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю (ст. 515 ЦКУ).

Стаття 514 ЦК України закріплює правило, згідно з яким до нового кредитора переходять усі права первісного кредитора у зобов'язанні, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом. Таким чином, за загальним правилом, до нового кредитора переходять права, які складають зміст правочинів щодо забезпечення виконання зобов'язання (застава, порука тощо), які існували на момент переходу прав. Первісний кредитор у зобов'язанні повинен передати новому кредиторові усі документи, які засвідчують права, що йому передаються, та Інформацію, яка є важливою для їх здійснення. Виконання цього обов'язку первісним кредитором має суттєве значення, оскільки боржник має право не виконувати свого обов'язку за

зобов'язанням новому кредиторіві до надання йому доказів переходу прав до нього (ст. 517 ЦКУ).

Первісний кредитор згідно зі ст. 519 ЦКУ відповідає перед новим кредитором лише за недійсність переданої йому вимоги. Якщо вимога, передана первісному кредиторіві, є дійсною, але боржник не виконує свого обов'язку за зобов'язанням новому кредиторіві, первісний боржник не несе за це відповідальності, крім випадків, коли він поручився за боржника перед новим кредитором.

Порядок заміни кредитора встановлено у ст. 516 ЦКУ. Здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом. Однак боржника необхідно повідомити про заміну кредитора і зробити це має новий кредитор, який відповідно до ч. 2 ст. 516 ЦКУ несе ризик настання несприятливих для нього наслідків: виконання боржником свого обов'язку первісному кредиторіві є належним виконанням. У разі письмового повідомлення боржника про заміну кредитора він має право висувати проти вимоги нового кредитора заперечення, які мав проти первісного кредитора на момент одержання письмового повідомлення; у випадку, коли він не був повідомлений про це, боржник має право висувати зазначені заперечення, які він мав проти первісного кредитора, на момент пред'явлення йому вимоги новим кредитором; а якщо боржник виконав свій обов'язок до пред'явлення йому вимоги новим кредитором, - на момент його виконання (ст. 518 ЦКУ).

При заміні боржника відбувається переведення боргу на нового боржника за згодою нового боржника та кредитора (ст. 520 ЦКУ), тобто підставою для заміни боржника (переведення боргу) є багатосторонній правочин, сторонами якого є кредитор, новий та первісний боржники. Новий боржник має право висунути проти вимоги кредитора всі заперечення, що ґрунтуються на відносинах між кредитором і первісним боржником (ст. 522 ЦКУ). Ст. 523 ЦКУ закріплює правові наслідки заміни боржника у зобов'язанні, забезпеченому порукою або заставою: якщо вона була встановлена іншою особою, то порука і застава (після заміни боржника) припиняються, якщо тільки поручитель або заставодавець не погодився забезпечити виконання зобов'язання новим боржником. У разі, коли застава встановлена самим боржником, вона зберігається і після його заміни у зобов'язанні, якщо інше не передбачено договором чи законом.

Зобов'язання має бути виконане в місці, визначеному договором (ст. 532 ЦК України). Якщо місце виконання зобов'язання не встановлено в договорі, виконання провадиться:

- 1) за зобов'язаннями про передання нерухомого майна (у власність, користування або з іншою правовою метою) – за місцем знаходження цього майна;
- 2) за зобов'язаннями про передання товару (майна), що виникає на підставі договору перевезення, – за місцем здавання товару (майна) перевізнику;
- 3) за зобов'язаннями про передання товару (майна), що виникає на підставі інших правочинів, – за місцем виготовлення або зберігання товару

(майна), якщо це місце було відоме кредитору на момент виникнення зобов'язання;

4) за грошовими зобов'язаннями – за місцем проживання кредитора, а якщо кредитором є юридичною особою – за її місцезнаходженням на момент виникнення зобов'язання. Якщо кредитор на момент виконання зобов'язання змінив своє місце проживання (місцезнаходження) і сповістив про це боржника, зобов'язання має виконуватися за новим місцем проживання кредитора з віднесенням на його рахунок усіх витрат, пов'язаних зі зміною місця виконання;

5) за іншими зобов'язаннями – за місцем проживання (місцезнаходженням) боржника.

Зобов'язання має виконуватися в строк (термін), встановлений договором (ст. 530 ЦК України). Зобов'язання, строк (термін) виконання якого визначений вказівкою на подію, яка неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події. Якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом висунення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання в будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня висунення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства. Можливе й дострокове виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено договором, законом, або не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

1. Суб'єктами (сторонами) зобов'язань є кредитор і боржник (ч. 1 ст. 510 ЦК).

2. Кредитор виступає в ролі активної сторони зобов'язання, оскільки він має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

3. Боржник – це пасивний учасник зобов'язального правовідношення в силу того, що на ньому лежить обов'язок здійснити на користь кредитора певну дію: передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо або утриматися від певної дії (ч. 1 ст. 509 ЦК України).

4. У зобов'язанні на стороні як боржника, так і кредитора можуть брати участь як одна, так одночасно і кілька осіб (зобов'язання з множинністю осіб).

5. У зобов'язаннях, крім сторін, можуть бути й інші особи, які не є його суб'єктами (сторонами) і називаються *третьими особами*. Відповідно до ст. 511 ЦКУ зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи.

6. Законодавство передбачає можливість заміни осіб при збереженні предмета і змісту зобов'язання.

7. Стаття 512 ЦКУ встановлює *підстави заміни кредитора* у зобов'язанні.

8. При заміні боржника відбувається переведення боргу на нового боржника за згодою нового боржника та кредитора (ст. 520 ЦКУ), тобто підставою для заміни боржника (переведення боргу) є багатосторонній правочин, сторонами якого є кредитор, новий та первісний боржники.

V ПИТАННЯ.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

Відповідно до ст. 546 ЦК України виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, при триманням та завдатком.

Але законом або договором можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання. Наприклад, згідно зі ст. 66 Закону України «Про господарські товариства» учасники повного товариства несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном. Встановлюючи такий вид цивільно-правової відповідальності, законодавець надає контрагентам юридичної особи, створеної у формі повного товариства, додаткові юридичні засоби забезпечення виконання зобов'язання.

Більшість способів забезпечення виконання зобов'язань має акцесорний характер і при недійсності основного зобов'язання або припиненні його дії перестає існувати. Але є і такі способи забезпечення, що мають самостійний характер, наприклад, гарантія.

Кожен із способів забезпечення виконання зобов'язань має певні особливості, обумовлені ступенем та механізмом впливу на боржника, але підкорені одній загальній меті — спонукати боржника виконати зобов'язання належним чином.

Забезпеченню підлягає тільки дійсне зобов'язання. При цьому недійсність основного зобов'язання (вимоги) спричиняє недійсність правочину щодо його забезпечення. Але недійсність правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання не спричиняє недійсність основного зобов'язання.

Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у письмовій формі. Цей припис має імперативний характер, тому його порушення призводить до нікчемності вказаного правочину.

Так, *за юридичною природою* всі види забезпечення виконання зобов'язань поділяються на: – **зобов'язально-правові** (неустойка, порука, гарантія); – **речово-правові** (застава, завдаток, притримання).

За кількістю учасників забезпечувальних правовідносин: – **двосторонні** (боржник, кредитор);

– **багатосторонні** (боржник, кредитор, третя особа – гарант, поручитель).

Залежно від юридичної конструкції види забезпечення поділяються на такі, що:

– **пов'язані з попереднім виділенням майна** для можливої примусової реалізації обов'язку порушника;

– **не пов'язані з попереднім виділенням майна** для можливої примусової реалізації обов'язку порушника.

Також існує поділ видів забезпечення виконання зобов'язання на ті, які є **заходами цивільно-правової відповідальності** (неустойка, завдаток), та **ті, які до них не належать** (порука, гарантія, застава, притримання).

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

1. Відповідно до ст. 546 ЦК України виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, при-триманням, завдатком.

2. Більшість способів забезпечення виконання зобов'язань має акцесорний характер і при недійсності основного зобов'язання або припиненні його дії перестає існувати. Але є і такі способи забезпечення, що мають самостійний характер, наприклад, гарантія.

3. Кожен із способів забезпечення виконання зобов'язань має певні особливості, обумовлені ступенем та механізмом впливу на боржника, але підкорені одній загальній меті — спонукати боржника виконати зобов'язання належним чином.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

1. Для зобов'язань характерним є особливий правовий зв'язок між суб'єктами, що виражається таким чином: а) зобов'язання опосередковують процес переміщення матеріальних благ.; б) уповноваженій особі кореспондується певний зобов'язаний суб'єкт, відомий уже на момент виникнення зобов'язання; в) у змісті суб'єктивного права в зобов'язанні найбільше значення має можливість уповноваженої особи вимагати певної поведінки у зобов'язаних осіб, що іменується правом вимоги; г) головний зміст обов'язку боржника в зобов'язанні становить перевага у здійсненні активних дій, причому їх зміст конкретизується в законодавстві чи договорі; д) суб'єктивні права в зобов'язанні залежать від його виникнення, типу і виду зобов'язання.

2. Зобов'язання — це взаємовідносини учасників економічного обігу (товарообміну), врегульовані нормами зобов'язального права, тобто один із різновидів цивільних правовідносин, зміст якого становлять певні права й обов'язки його учасників.

3. Зобов'язання є одним з різновидів цивільних правовідносин. Оскільки зобов'язання оформлюють процес товарообміну, вони належать до групи майнових правовідносин і відрізняються від правовідносин немайнового характеру, які із-за цього не можуть набувати форм зобов'язань.

4. Зобов'язання оформлюють економічний обмін у правову форму і являють собою типові відносні правовідносини, що характеризуються чітким суб'єктним складом.

5. Зобов'язання, як і інші правовідносини, виникають з юридичних фактів, що в зобов'язальному праві мають назву підстав виникнення зобов'язань.

6. Договір — це найбільш поширена підстава виникнення зобов'язання.

7. Зобов'язання виникають також і з односторонніх правочинів. У цих випадках суб'єкт шляхом одностороннього волевиявлення або розпоряджається своїм правом, або бере на себе суб'єктивний обов'язок, наділяючи тим самим іншу сторону відповідним суб'єктивним правом.

8. Зобов'язальні правовідносини виникають не лише з підстав, прямо передбачених законом, а й з підстав, що не суперечать йому, а породжують цивільні права й обов'язки згідно із загальними підставами виникнення цивільних прав та обов'язків.

9. Зобов'язання можуть виникати внаслідок адміністративних актів

(актів органів державної влади та місцевого самоврядування).

10. Закон окремо вирізняє таку підставу виникнення зобов'язань, як рішення суду, що раніше не вирізнялося окремо.

11. Зобов'язання виникають внаслідок заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі.

12. У випадках, передбачених актами цивільного законодавства або договором, підставою виникнення цивільних прав та обов'язків може бути настання або ненастання певної події.

13. У зобов'язанні, як і в будь-якому іншому цивільному правовідношенні, беруть участь не менше двох осіб, які іменуються його суб'єктами.

14. Кредитор виступає в ролі активної сторони зобов'язання, оскільки він має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Основна відмінність кредитора від уповноваженої особи в речовому зобов'язанні полягає в тому, що кредитор має право не на річ, а на дію, яку має здійснити боржник на його користь.

15. Боржник — це пасивний учасник зобов'язального правовідношення в силу того, що на ньому лежить обов'язок здійснити на користь кредитора певну дію: передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо або утриматися від певної дії.

16. У зобов'язанні на стороні як боржника, так і кредитора можуть брати участь як одна, так одночасно і кілька осіб (зобов'язання з множинністю осіб).

17. Найдавніша та традиційно звична класифікація, закріплена ще в Інституціях Гая, — це поділ зобов'язань за підставою виникнення на договірні та позадоговірні.

18. Деякі автори вважають більш зручним поділ зобов'язань за критерієм правомірності — на регулятивні (договірні та інші зобов'язання правомірного характеру) та охоронювальні (різновид цивільно-правової відповідальності).

19. Відповідно до ст. 546 ЦК України виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, при-триманням, завдатком.

20. Більшість способів забезпечення виконання зобов'язань має акцесорний характер і при недійсності основного зобов'язання або припиненні його дії перестає існувати. Але є і такі способи забезпечення, що мають самостійний характер, наприклад, гарантія.

21. Кожен із способів забезпечення виконання зобов'язань має певні особливості, обумовлені ступенем та механізмом впливу на боржника, але підкорені одній загальній меті — спонукати боржника виконати зобов'язання належним чином.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Дана тема вивчається з метою визначення поняття і системи зобов'язального права, видів зобов'язань та способів забезпечення їх виконання. Опанування знаннями з даної теми дозволить працівникам поліції розуміти

природу зобов'язальних правовідносин, що допоможе з'ясувати якість та характер зв'язків між членами суспільства.

При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: зобов'язання, склад зобов'язання, суб'єкти зобов'язання, кредитор, боржник, третя особа, об'єкти зобов'язання, зміст зобов'язань, солідарне та часткове зобов'язання, регресне зобов'язання, неустойка, порука, гарантія, притримання тощо.

У результаті вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні опанувати наступними знаннями:

- поняття і система зобов'язального права;
- склад зобов'язання,
- суб'єкти зобов'язання;
- підстави виникнення зобов'язань;
- принципи та порядок заміни осіб у зобов'язанні;
- види забезпечення виконання зобов'язань.

Необхідним є формування у здобувачів вищої освіти наступних навичок та вмінь:

- правильно встановлювати склад зобов'язання;
- ефективно визначати правові наслідки зобов'язання;
- визначати підстави припинення зобов'язання;
- обирати найбільш ефективні способи забезпечення конкретних видів зобов'язань.

**ТЕМА 2. НЕУСТОЙКА ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

ВСТУП

I ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ ТА ФУНКЦІЇ НЕУСТОЙКИ.

II ПИТАННЯ. РІЗНОВИДИ НЕУСТОЙКИ

III ПИТАННЯ. ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ НЕУСТОЙКИ

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бичкова С.С., Бірюков І.А., Заїка Ю.О. та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. Цивільне право України: Договірні та недоговірні зобов'язання: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 496 с.
2. Бірюков І.А., Заїка О.Ю., Бичкова С.С.; за ред. Бірюкова І.А., О.Ю. Заїки. Цивільне право України: Загальна частина: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 510 с.
3. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.
4. Реформування зобов'язального права в умовах глобалізаційних викликів: моногр./кол.авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Круглова О.О. та ін.] – Дніпро : Видавець Біла К.О., 2021. – 248 с.
5. Пацурія Н.Б. Страхове право України. : Навч. Посібник / Н.Б. Пацурія. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 176 с.
6. Дзера О.В. Договірне право України. Загальна частина. Київ, Юрінком Інтер, 2018. 896 с.
7. Дзера О.В. Договірне право України. Особлива частина. Київ, Юрінком Інтер, 2018. 1200 с.
8. Недійсність правочинів : комент. суд. практики / [І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Крат, Н.Ю. Філатова та ін.] ; за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : Право, 2018. – (Серія «Проблеми судової практики»).
9. Законодавство України у сфері забезпечення виконання зобов'язань: зб. нормат.-прав. актів / уклад.: Резворович К.Р., Юнін О.С., Юніна М. П. та ін. – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. – 260 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

формування в свідомості здобувачів вищої освіти уявлення про поняття неустойки, її функцій та основних ознак; класифікація основних видів неустойки; розглянути та дослідити основні підстави виникнення права на неустойку; аналіз джерел, які регулюють даний засіб забезпечення виконання зобов'язань.

ВСТУП

Розглядаючи поняття неустойки, ми повинні звернути увагу на характерність та виразність самого найменування цього інституту, вважають, що термін неустойка походить від дієслів «стояти» і «устояти», які в ряді пам'ятників права наділялись двома значеннями, а саме: по-перше, як категорія фізичної стабільності, наприклад, у фразі «*встояти на ногах*»; по-друге, у розумінні вірності своїй обіцянці, вірності даному слову; наприклад, вислів «*встояти на слові*» (виконати дану обіцянку). У зв'язку з цим другим змістом дієслова «устояти», іменник, що утворився від того ж кореня, а саме, слово «*устойка*» означає *виконання обіцянки*.

Неустойка – це визначена законом чи договором грошова сума або інше майно, яке боржник повинен передати кредиторів у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання.

Предметом неустойки може бути грошова сума, рухоме чи нерухоме майно. Характерні риси неустойки: 1). стягується лише за факт винного порушення зобов'язання, незалежно від наявності у кредитора збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання; 2). невідгідні наслідки порушення зобов'язання (розмір відповідальності у вигляді неустойки) сторони знають заздалегідь - вже на момент укладення основного зобов'язання, оскільки чи то самі визначають його договором, чи то він визначений безпосередньо актом цивільного законодавства.

І ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ ТА ФУНКЦІЇ НЕУСТОЙКИ. ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА НА НЕУСТОЙКУ

Найбільш поширеним видом (способом) забезпечення виконання договірних зобов'язань, особливо грошових та строкових, є *неустойка*, яка пов'язана з еквівалентно вартісними відносинами та є важливим правовим засобом реалізації принципу належного виконання зобов'язань. Відповідно до ст. 549 ЦК *неустойкою* (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторів у разі порушення боржником зобов'язання.

Тим часом, за нормами ч. 1 ст. 230 ГКУ, *штрафними санкціями* визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (*неустойка, штраф, пеня*), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити в разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Крім ЦК України, неустойка передбачена нормами Господарського кодексу України, Сімейного кодексу України, Кодексу торговельного мореплавства України. В *Законах України*: «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань», «Про залізничний транспорт», «Про банки і банківську діяльність», «Про захист прав споживачів», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про захист прав покупців сільськогосподарських машин», «Про державне оборонне замовлення», «Про приватизацію державного і комунального майна». У *Постановах Кабінету Міністрів України* «Про затвердження Статуту залізниць України», «Про розмір

неустойки за повну або часткову несплату покупцями коштів за об'єкти приватизації», «Про затвердження Загальних умов укладання та виконання договорів підряду в капітальному будівництві», «Про затвердженні Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення».

Така популярність застосування неустойки викликана, насамперед, тим, що вона являє собою спрощений засіб відшкодування втрат кредитора, завданих невиконанням або неналежним виконанням боржником своїх обов'язків, оскільки:

- по-перше, підстави стягнення неустойки та її розмір, як правило, визначають самі сторони;
- по-друге, для її стягнення немає необхідності доводити наявність збитків, достатньо самого факту порушення договору.

Неустойка чітко відіграє компенсаційну функцію, що є метою будь-якого засобу забезпечення виконання зобов'язання боржником.

Предметом неустойки відповідно до ст. 551 ЦК може бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно.

Якщо предметом неустойки є *грошова сума*, її розмір встановлюється договором або актом цивільного законодавства. При цьому розмір неустойки, встановлений законом, може бути збільшений договором. Сторони також можуть домовитися про зменшення розміру неустойки, встановленого актом цивільного законодавства, крім випадків, передбачених законом.

Розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення. Це посилює диспозитивні засади цивільного права, оскільки надає більше гарантій кредитору для забезпечення його вимог до боржника, запобігає збагаченню кредитора за рахунок боржника та не допускає заінтересованості кредитора у порушенні зобов'язання боржником. Слід звернути увагу, що судова практика робить з цього питання певні роз'яснення, які містяться в п.42 Інформаційного листа Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України».

Зазвичай нарахування неустойки пов'язується зі строковими і грошовими зобов'язаннями стосовно прострочення їх виконання. Договором або законом можуть бути встановлені періоди нарахування неустойки: *тижні, декади тощо*.

Слід звернути увагу, що неустойка має подвійну природу, оскільки з одного боку, це спосіб забезпечення зобов'язань (ст. 549 ЦК), особливо грошових та строкових, а з іншого – санкція норми права за порушення боржником свого зобов'язання (ст. 611 ЦК). Якщо неустойка стягується за рішенням суду, вона перетворюється у цивільно-правову відповідальність.

Неустойка як вид забезпечення виконання зобов'язання має ряд *особливостей*, що відображені у ст. 550 ЦК. Зокрема, право на неустойку виникає незалежно від наявності у кредитора збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання. Це дозволяє відмітити різне функціональне призначення неустойки: по-перше, це вид забезпечення виконання зобов'язання та санкція норми права; по-друге, відсотки на неустойку

не нараховуються; по- третє, кредитор не має права на неустойку в разі, якщо боржник не відповідає за порушення зобов'язання. Іншими словами, якщо є обставини, які виключають вину боржника, – випадок, непереборна сила (ст. 617 ЦК), то кредитор не може вимагати від боржника стягнення неустойки; по- четверте, сплата неустойки не звільняє боржника від виконання свого обов'язку в натурі.

Нарешті, сплата (передання) неустойки не звільняє боржника від виконання свого обов'язку в натурі (ч. 1 ст. 552 ЦК), а також сплата неустойки не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання (ч. 2 ст. 552 ЦК).

До вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) застосовується позовна давність в 1 рік.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ

1. Відповідно до ст. 549 ЦК неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторі у разі порушення боржником зобов'язання.

2. Предметом неустойки відповідно до ст. 551 ЦК може бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно.

3. Неустойка має подвійну природу, оскільки з одного боку, це спосіб забезпечення зобов'язань (ст. 549 ЦК), особливо грошових та строкових, а з іншого – санкція норми права за порушення боржником свого зобов'язання (ст. 611 ЦК).

4. Право на неустойку виникає незалежно від наявності у кредитора збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання.

5. Сплата (передання) неустойки не звільняє боржника від виконання свого обов'язку в натурі (ч. 1 ст. 552 ЦК), а також сплата неустойки не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання (ч. 2 ст. 552 ЦК).

6. До вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) застосовується позовна давність в 1 рік.

II ПИТАННЯ. РІЗНОВИДИ НЕУСТОЙКИ

Залежно від особливостей визначення розміру неустойки і характеру порушення забезпечених нею зобов'язань неустойка може бути у таких формах:

1) **штраф** – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання або у твердій грошовій сумі.

2) **пеня** – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Кваліфікуючими ознаками **штрафу** є:

- можливість установлення за будь-яке порушення зобов'язання: невиконання або неналежне виконання (порушення умов про кількість, якість товарів, робіт (послуг), виконання зобов'язання неналежним чином тощо);

- обчислення у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання.

Дзера В.О. виділяє такі кваліфікуючі ознаки штрафу, як :

- обчислення у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання;

- можливість встановлення як за невиконане зобов'язання, так і за неналежне його виконання.

Пеня, як різновид неустойки, характеризується ознаками:

а) застосування лише в *грошових* зобов'язаннях;

б) можливість встановлення тільки за такий вид порушення зобов'язання, як прострочення виконання (порушення умови про строки);

в) обчислення у *відсотках* від суми несвоєчасно виконаного зобов'язання;

г) триваючий характер – нарахування пені за *кожний день прострочення*.

Слід зазначити, що у договірних зобов'язаннях одночасно із встановленням *розміру* пені визначається і *порядок* її нарахування. Крім того, у законодавстві можуть встановлюватись ряд особливостей нарахування пені у відсотковому розмірі від суми неналежним чином виконаного зобов'язання чи його частини за кожен день прострочення. Наприклад, такі особливості нарахування пені регламентовані ст. 14 Закону України «Про захист прав споживачів», а також встановлюються і господарською практикою, зокрема ч. 2 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань» від 17.12.2013 р. № 14.

Пеня за неправомірне користування чужими коштами справляються по день сплати суми цих коштів кредиту, якщо законом або договором не встановлено для нарахування пені інший строк.

Нарахування пені може бути обмежене строком чи граничним розміром. Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» розмір пені, що передбачений ст. 1, 2 Закону, обчислюється від суми простроченого платежу та не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла на період, за який сплачується пеня. Правилами підряду на капітальне будівництво встановлено, що пеня за несвоєчасне усунення визначених актом прийомки недоліків стягується протягом місяця, а потім, додатково, й штраф.

Нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється *через шість місяців з дня, коли зобов'язання мало бути виконано*.

Починати нарахування неустойки слід з дати, коли грошове зобов'язання буде вважатися порушеним. Також зверніть увагу, що день фактичної сплати заборгованості не включається в період, за який може бути нарахована пеня.

Припустімо, два підприємства уклали договір про надання консалтингових послуг. Виконавець зобов'язується надати комплекс послуг згідно з договором, а замовник - їх прийняти і оплатити. За несвоєчасне виконання грошових зобов'язань замовником договором передбачена пеня у вигляді подвійної облікової ставки НБУ, що діяла в період, за який стягується пеня. Термін оплати

послуг настав 10.01.2019 року, замовник оплатив послуги - 10.06.2019 року.
Вартість послуг за договором 40 000 грн.

Період нарахування пені: з 11.01.2019 року по 09.06 2019 року - 150 календарних днів.

Облікова ставка НБУ:

з 11.01.2019г. по 25.04 2019 г. - 18% (105 календарних днів);

з 26.04.2019 р по 09.06 2019 р - 17,5% (45 календарних днів).

Розраховуємо пеню за періодами:

$40\,000 \text{ грн.} * 18\% * 2/365 * 105 = 4\,142,47 \text{ грн.}$

$40\,000 \text{ грн.} * 17,5\% * 2/365 * 45 = 1\,726,02 \text{ грн.}$

Загальна сума пені: 4 142,47 грн + 1 726,02 грн. = 5 868,49 грн.

На 3 червня 2022 року облікова ставка НБУ становить 25%.

За підставами встановлення розрізняють законну і договірну неустойку.

Законною є неустойка, що безпосередньо встановлена законом, тобто її застосування не залежить від волі сторін. Така неустойка за сферою застосування поділяється на такі:

– яка виникає зі споживчих зобов'язань. Вона виникає тоді, коли стороною в зобов'язанні є споживач (фізична особа), чий права порушені, а закон установлює щодо цього правові наслідки у вигляді неустойки. Якщо порядок і строки задоволення вимог покупця про усунення недоліків товару і невиконання вимоги про надання в користування аналогічного товару на час усунення недоліків прострочується продавцем, то ця особа сплачує покупцеві неустойку в розмірі 1% вартості товару за кожний день прострочення (ст. 709 ЦКУ та ч.9. ст. 8 ЗУ «Про захист прав споживачів»). У разі коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначена у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня в розмірі 3% вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачене законодавством. У разі коли вартість роботи (послуги) не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі 3% загальної вартості замовлення (ч. 5 ст. 10 ЗУ «Про захист прав споживачів»).

– яка виникає з житлових зобов'язань. Підставою для її застосування є договір найму жилого приміщення й інші договори, передбачені законом. Так, відповідно до ст. 785 ЦК, у разі припинення договору найму наймодавець має право вимагати від наймача сплати неустойки у розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення, якщо наймач не виконує обов'язку щодо повернення речі. Така неустойка застосовується лише тоді, коли інше не передбачено договором;

– яка виникає з приватизаційних зобов'язань. Підставою для її застосування є договір купівлі-продажу, який укладається між сторонами на умовах, передбачених законами України «Про приватизацію майна державних підприємств», «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», «Про приватизаційні папери», «Про приватизацію державного майна». Так, наприклад, згідно зі ст.29 Закону України «Про приватизацію

державного майна», у разі порушення встановлених умовами договору купівлі-продажу строків внесення інвестицій у встановленому обсязі покупцями сплачується пеня у розмірі 0,1 відсотка вартості не внесених інвестицій за кожний день прострочення. Така неустойка застосовувалася лише за умови, якщо інша неустойка не передбачена договором купівлі-продажу;

– *яка виникає із сімейних відносин*. Підставою для її застосування є порушення зобов'язань, що виникають у сфері сімейних відносин. Зокрема, ст. 196 СК передбачено, що при виникненні заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі 1 % від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення. При цьому розмір неустойки може бути зменшений судом з урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів чи зовсім не сплачується, якщо платник аліментів є неповнолітнім;

– *яка виникає з підприємницьких зобов'язань*. У разі, якщо порушене господарське зобов'язання, в якому хоча б одна сторона є суб'єктом господарювання, що належить до державного сектора економіки, або порушення пов'язане з виконанням державного контракту, або виконання зобов'язання фінансується за рахунок державного бюджету України чи за рахунок державного кредиту, штрафні санкції застосовуються, якщо інше не передбачено законом або договором, у таких розмірах: 1) за порушення умов зобов'язання щодо якості (комплектності) товарів (робіт, послуг) стягується штраф у розмірі 20% вартості неякісних (некомплектних) товарів (робіт, послуг); 2) за порушення строків виконання зобов'язання стягується пеня у розмірі 0,1% вартості товарів (робіт, послуг), з яких допущено прострочення виконання зобов'язання за кожний день прострочення, а за прострочення понад тридцять днів додатково стягується штраф у розмірі 7; вказаної вартості (ч. 2 ст. 231 ГКУ). Штрафні санкції за порушення грошових зобов'язань встановлюються у відсотках, розмір яких визначається обліковою ставкою НБУ, за увесь час користування чужими коштами, якщо інший розмір відсотків не передбачено законом або договором (ч. 6 ч. 231 ГКУ);

– неустойка, яка виникає з інших зобов'язань.

Договірна неустойка встановлюється самими сторонами, а умова про її сплату безпосередньо включається в сам договір. У разі, якщо з якихось причин така умова не включена безпосередньо в договір, сторони можуть додатково домовитися про її сплату. Такий правочин повинен бути письмовим незалежно від суми неустойки і від форми, якою оформлено основне зобов'язання. Недотримання письмової форми спричиняє недійсність угоди про неустойку.

За співвідношенням неустойки зі збитками прийнято виділяти такі її види:

1) **штрафну** (Нш), за якої кредитор вправі вимагати стягнення неустойки в повному обсязі, незалежно від відшкодування збитків. Її математичну формулу можна подати так: $H_{ш} = H + З$, де Нш – неустойка штрафна, Н – неустойка, З – збитки. Така неустойка є основною і найбільш повно гарантує майнові інтереси кредитора, оскільки він має право стягнути повною мірою і неустойку, і отримати збитки;

2) **виняткову** (H_v), за якою стягується тільки неустойка без права на відшкодування збитків. Вона вираховується за формулою: $H_v = H$. Така неустойка, наприклад, стягується з транспортних організацій за порушення ними зобов'язань з доставки вантажів або кореспонденції;

3) **залікову** (H_z), за якої кредитор вправі вимагати, крім сплати неустойки, відшкодування збитків у частині, не покритій неустойкою. Вона вираховується за формулою: $H_z = H + (Z - H)$;

4) **альтернативну** (H_a), за якої кредитор вправі стягувати з боржника або неустойку, або збитки. Вона визначається за формулою: $H_a = H / 3$.

Отже, неустойка може застосовуватися там, де йдеться про матеріальні цінності як предмет договірної зобов'язання чи іншого, що засноване на домовленості його сторін. У той же час вона може застосовуватися для забезпечення виконання інших зобов'язань.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ

1. Залежно від особливостей визначення розміру неустойки і характеру порушення забезпечених нею зобов'язань неустойка може бути у таких формах: 1) штраф – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання або у твердій грошовій сумі. 2) пеня – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

2. У договірних зобов'язаннях одночасно із встановленням розміру пені визначається і порядок її нарахування.

3. Починати нарахування неустойки слід з дати, коли грошове зобов'язання буде вважатися порушеним.

4. За підставами встановлення розрізняють законну і договірну неустойку.

5. За співвідношенням неустойки зі збитками прийнято виділяти такі її види: 1) штрафна; 2) виняткова; 3) залікова; 4) альтернативна.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

1. Відповідно до ст. 549 ЦК неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторі у разі порушення боржником зобов'язання.

2. Предметом неустойки відповідно до ст. 551 ЦК може бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно.

3. Неустойка має подвійну природу, оскільки з одного боку, це спосіб забезпечення зобов'язань (ст. 549 ЦК), особливо грошових та строкових, а з іншого – санкція норми права за порушення боржником свого зобов'язання (ст. 611 ЦК).

4. Право на неустойку виникає незалежно від наявності у кредитора збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання.

5. Сплата (передання) неустойки не звільняє боржника від виконання свого обов'язку в натурі (ч. 1 ст. 552 ЦК), а також сплата неустойки не позбавляє

кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання (ч. 2 ст. 552 ЦК).

6. До вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) застосовується позовна давність в 1 рік.

7. Залежно від особливостей визначення розміру неустойки і характеру порушення забезпечених нею зобов'язань неустойка може бути у таких формах: 1) штраф – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання або у твердій грошовій сумі. 2) пеня – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

8. У договірних зобов'язаннях одночасно із встановленням розміру пені визначається і порядок її нарахування.

9. Починати нарахування неустойки слід з дати, коли грошове зобов'язання буде вважатися порушеним.

10. За підставами встановлення розрізняють законну і договірну неустойку.

11. Законною є неустойка, що безпосередньо встановлена законом, тобто її застосування не залежить від волі сторін.

12. Договірна неустойка встановлюється самими сторонами, а умова про її сплату безпосередньо включається в сам договір.

13. За співвідношенням неустойки зі збитками прийнято виділяти такі її види: 1) штрафна; 2) виняткова; 3) залікова; 4) альтернативна.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Дана тема вивчається з метою визначення поняття неустойки, її предмету, функцій, а також основних. Опанування знаннями з даної теми дозволить працівникам поліції розуміти природу неустойки як способу забезпечення виконання зобов'язань. Особливу увагу в даній темі приділено прорахункам неустойки.

При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язань, грошові санкції, штраф, пеня, законна неустойка, договірна неустойка, штрафна неустойка, виняткова неустойка, залікова неустойка, альтернативна неустойка, кредитор, боржник, предмет неустойки тощо.

У результаті вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні опанувати наступними знаннями:

- поняття, предмет та функції неустойки;
- види неустойки,
- розмір неустойки;
- ознаки штрафу;
- ознаки пені;
- прорахування неустойки.

Необхідним є формування у здобувачів вищої освіти наступних навичок та вмінь:

- правильно встановлювати вид зобов'язання;

- ефективно визначати правові наслідки неустойки;
- визначати підстави виникнення права на неустойку;

**ТЕМА 3. ПОРУКА ТА ГАРАНТІЯ ЯК ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

ВСТУП

I ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДОГОВОРУ ПОРУКИ. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕНОГО ПОРУКОЮ. ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПОРУКИ.

II ПИТАННЯ. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОРУЧИТЕЛЯ.

III ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ГАРАНТІЇ. НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ГАРАНТІЇ ВІД ОСНОВНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ БОРЖНИКОМ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕНОГО ГАРАНТІЄЮ.

IV ПИТАННЯ. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГАРАНТА.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бичкова С.С., Бірюков І.А., Заїка Ю.О. та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. Цивільне право України: Договірні та недоговірні зобов'язання: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 496 с.
2. Бірюков І.А., Заїка О.Ю., Бичкова С.С.; за ред. Бірюкова І.А., О.Ю. Заїки. Цивільне право України: Загальна частина: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 510 с.
3. Цивільне право України: підручник. 2-є вид., перероб. і доп. У 2 частинах. За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.
4. Реформування зобов'язального права в умовах глобалізаційних викликів: моногр./кол.авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Круглова О.О. та ін.] – Дніпро : Видавець Біла К.О., 2021. – 248 с.
5. Пацурія Н.Б. Страхове право України. : Навч. Посібник / Н.Б. Пацурія. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 176 с.
6. Дзера О.В. Договірне право України. Загальна частина. Київ, Юрінком Інтер, 2018. 896 с.
7. Дзера О.В. Договірне право України. Особлива частина. Київ, Юрінком Інтер, 2018. 1200 с.
8. Недійсність правочинів : комент. суд. практики / [І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Крат, Н.Ю. Філатова та ін.] ; за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : Право, 2018. – (Серія «Проблеми судової практики»).
9. Законодавство України у сфері забезпечення виконання зобов'язань: зб. нормат.-прав. актів / уклад.: Резворович К.Р., Юнін О.С., Юніна М. П. та ін. – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. – 260 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

формування в свідомості здобувачів вищої освіти уявлення про поняття договору поруки, правових наслідків порушення зобов'язання поруки та підстав

припинення поруки; з'ясування прав та обов'язків поручителя; аналіз поняття податкової поруки та її особливостей; визначення поняття гарантії та її основних видів; розглянути та дослідити основні підстави виникнення зобов'язань; з'ясувати права та обов'язки гаранта, дослідити незалежність гарантії від основного зобов'язання; аналіз загальних засад поруки та гарантії як способів забезпечення виконання зобов'язань.

ВСТУП

Порука у ЦК України займає друге місце після неустойки серед видів забезпечення виконання зобов'язань, а тому, якщо неустойка, як перший вид такого правового інституту, відображає перевагу майнових відносин у цивільному праві над іншими, то порука відображає особисті відносини між учасниками відносин і поруки. Так, відносини між боржником та поручителем переважно засновані на їхній взаємодовірі та на домовленості між ними. Відповідно такий вид забезпечення належного виконання зобов'язань належить до договірних способів забезпечення зобов'язання.

Значення цього забезпечувального інституту в сучасних умовах зумовлене тим, що не всі існуючі на сьогодні способи забезпечення зобов'язань справляються зі своєю забезпечувальною функцією. Зокрема, неустойка та завдаток не повною мірою здатні гарантувати інтереси кредитора у належному виконанні зобов'язань. Застава не може бути застосована в тих випадках, коли у боржника відсутнє майно, яке може бути передане в заставу. Порука не потребує наявності будь-якого майна у боржника, а інтерес кредитора при цьому забезпечується за допомогою залучення додаткового боржника, майнове становище і ділові якості якого не викликають сумнівів у кредитора. Власне, так і гарантуються інтереси останнього, з'являється більша впевненість, що головне зобов'язання, яке забезпечене порукою, буде виконано, а у разі невиконання кредитором будуть відшкодовані збитки боржником та/або поручителем солідарно або субсидіарно, якщо це встановлено договором поруки.

Інститут гарантії регламентовано нормами ст. 560–569 ЦКУ, де в ст. 560, зокрема, надається поняття гарантії, згідно з яким за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку.

Значення цього інституту полягає в тому, що для кредитора за основним зобов'язанням особливий інтерес становить не лише наявність забезпечення, а головним чином його надійність, оскільки банк чи інша фінансова установа, або страхова організація виступає гарантом, який має можливість здійснювати виплати грошових сум практично негайно, що зводить ризики для кредитора до мінімуму.

Гарантія має складну теоретичну природу, оскільки за своїм юридичним змістом це правовідношення, яке не зводиться тільки до одного зобов'язання гаранта перед кредитором, а включає в себе цілий комплекс зобов'язань між учасниками відносин щодо гарантії. Тому їх можна поділити на дві групи: внутрішні, що пов'язують боржника та гаранта, та зовнішні – між гарантом і

кредитором (що і є гарантією в її вузькому розумінні). Разом із тим, головними із цих зобов'язань є правовідносини між гарантом і кредитором.

І ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДОГОВОРУ ПОРУКИ. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕНОГО ПОРУКОЮ. ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПОРУКИ.

Відповідно до ч. 1 ст. 553 ЦКУ під **порукою** розуміється договір, за яким поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку.

Сторонами договору поруки є: 1) *віритель* – кредитор боржника; 2) *поручитель* – особа, яка зобов'язується перед кредитором боржника відповідати за виконання боржником зобов'язання повністю або частково. Поручителем може бути одна або декілька осіб.

Особливість поруки полягає в тому, що вона, по-перше, є способом забезпечення виконання зобов'язань, а по-друге, – має зобов'язальну, договірну природу, тому на неї поширюються положення про зобов'язання та про договори.

Ознаками поруки є:

1. Підставою виникнення поручительських відносин та застосування його положень є укладення договору поруки.

2. Порука використовується у відносинах за участю як фізичних, так і юридичних осіб.

3. Порука має акцесорний (додатковий) характер, тобто недійсність основного зобов'язання тягне за собою і недійсність акцесорного зобов'язання, тобто поруки.

4. Порукою можуть забезпечуватися лише дійсні вимоги, оскільки договір поруки матиме юридичне значення тільки тоді, коли має юридичну силу зобов'язання, яке ним забезпечене. Іншими словами, порука не може існувати, якщо відсутній предмет забезпечення.

5. Сфера застосування поруки досить широка, але найчастіше вона використовується для забезпечення грошових зобов'язань. Проте порукою можуть забезпечуватися як договірні, так і позадоговірні, в тому числі й додаткові, зобов'язання, оскільки чинне законодавство не містить жодних обмежень щодо забезпечення порукою будь-яких зобов'язань.

6. За невиконання чи неналежне виконання боржником свого зобов'язання поручитель та боржник, за загальним правилом, несуть солідарну відповідальність. Субсидіарний характер відповідальності за порукою виникає лише у випадках, установлених договором.

Залежно від змісту основного обов'язку поручителя існують:

- *заміщаюча порука*, або порука-виконання має місце, коли поручитель бере на себе зобов'язання виконати обов'язок боржника в натурі (сплатити грошову суму, виконати роботи, надати послуги замість боржника);

- *компенсаційна порука*, або *порука-відповідальність* має місце, коли поручитель бере на себе обов'язок лише відшкодувати кредитору заподіяні невиконанням або неналежним виконанням збитки, сплатити неустойку,

проценти тощо, проте не бере зобов'язання щодо виконання основного обов'язку боржника;

- *заміщаючо-компенсаційна* порука має місце, коли поручитель бере на себе обов'язок виконати зобов'язання, яке забезпечується, в натурі, а також відшкодувати заподіяні невиконанням або неналежним виконанням збитки, сплатити проценти, неустойку тощо.

Залежно від критерію спрямованості поруки бувають:

- порука в її історично-звичайному розумінні, чи проста порука – поручительство поручителя перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку, застосовується у відносинах між фізичними особами;

- *кваліфікована* порука як різновид фінансових послуг за участю юридичних осіб та особливо учасників ринку фінансових послуг³.

Залежно від обсягу зобов'язання поручителя може бути:

- *повна порука* існує за умови, що поручитель взяв на себе обов'язок виконати зобов'язання за боржника повністю, без жодних обмежень. Однак обмеження у будь-якому разі має планку, за якою поручитель не може нести обов'язок в обсязі, що перевищує обсяг основного зобов'язання боржника, оскільки додаткове зобов'язання не може перевищувати основного;

- *часткова порука* виникає тоді, коли поручитель взяв обов'язок не за все зобов'язання боржника, а лише в певній частині, обмеженій наперед визначеним обсягом (сумою, кількістю, обсягом робіт, послуг тощо).

Залежно від черговості заявлених вимог кредитора бувають:

- *солідарна порука* – виникає тоді, коли кредитор вправі вимагати виконання як від боржника та поручителя разом, так і від кожного з них окремо, причому як повністю, так і в частині боргу. При цьому кредитор, вирішуючи питання щодо пред'явлення вимоги до боржника та поручителя разом чи до кожного з них окремо, діє на свій власний розсуд та не зобов'язаний дотримуватись будь-якої послідовності;

- *субсидіарна порука* виникає тоді, коли кредитор вправі вимагати виконання від поручителя лише після звернення з відповідною вимогою до основного боржника і лише у випадку, якщо той відмовився від її задоволення, задовольнив її частково або якщо кредитор не отримав на неї відповіді в розумний строк.

За характером відносин між поручителем і боржником та критерієм оплатності порука поділяється так:

- *некомерційна порука*, за якої наявність фактичних відносин між боржником і поручителем має значення для її виникнення. Наприклад, сімейні (родинні) зв'язки, трудові відносини (роботодавець і працівник), відносини підпорядкування тощо – все це може базуватися на договорі страхування, договорі про спільну діяльність, членстві в організації, інших правових засадах. Та у зазначених випадках порука, як правило, надається на безвідплатній основі;

- *комерційна порука*, або *фінансова*, що здійснюється на платній основі суб'єктами, для яких надання поруки є видом їх підприємницької діяльності з метою отримання прибутку.

Види поруки, пов'язані з множинністю осіб на стороні поручителя:

• *співпорука* – має місце тоді, коли два поручителі або більше поручилися за боржника спільно. В межах даного виду поруки слід виділити три можливі варіанти взаємовідносин сторін:

а) *співпорука в повному обсязі* має місце тоді, коли два або більше поручителі поручилися за боржника спільно за одним договором поруки і кожен з них поручився за все зобов'язання боржника в цілому. Під зазначений випадок підпадатиме норма ч. 3 ст. 554 ЦКУ, яка визначає, що за загальним правилом особи, які спільно поручилися по одному й тому самому зобов'язанню, несуть солідарну відповідальність;

б) *часткова співпорука*, яка має місце тоді, коли зобов'язання боржника розподіляється між співпоручителями таким чином, що кожен з них поручається тільки в певній частині;

в) *співпорука із субсидіарною відповідальністю одного чи кількох співпоручителів*, яка має місце тоді, коли договором поруки визначена субсидіарна відповідальність одного зі співпоручителів і в той же час солідарна з боржником відповідальність інших;

• *порука за поруку, або подвійна порука* має місце тоді, коли праву кредитора кореспондує обов'язок декількох поручителів, проте в цьому випадку порукою забезпечується зобов'язання поручителя, а не боржника (як у разі співпоруки). Наприклад, А. позичив у В. певну грошову суму, за сплату визначеної її частини поручився С., а за С. поручився Д.: відповідальність Д. як поручителя поширюється не на всю суму боргу, а лише на ту її частину, за яку поручився С.;

• *зворотна порука* має місце тоді, коли забезпечується зобов'язання боржника перед поручителем, який виконав свій обов'язок за договором поруки. Фактично за цим договором нова особа («зворотний поручитель») поручається за те, що поручитель, який виконав зобов'язання за боржника, заявивши зворотну вимогу, дійсно отримає задоволення. Наприклад, А. виступає перед Б. поручителем В., а Г. виступає перед А. поручителем за те, що коли А. буде змушений здійснити виконання на користь Б., його зворотна вимога до В. буде задоволена.

Законом урегульовано *наслідки порушення забезпеченого порукою зобов'язання*. Зокрема, у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя. За порукою поручитель може відповідати (залежно від умов поруки) перед кредитором у тому самому обсязі, що і боржник, включаючи сплату основного боргу, відсотків, неустойки, відшкодування збитків. Не виключена спільна порука, тобто порука одночасно двох та більше осіб. Особи, які спільно дали поруку, відповідають перед кредитором солідарно, якщо інше не встановлено договором поруки (ч. 3 ст. 554 ЦКУ).

Законодавець формалізував *підстави та порядок припинення поруки*. Зокрема, порука припиняється (ст. 559 ЦКУ):

– з припиненням забезпеченого нею зобов'язання; у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності;

– якщо після настання строку виконання зобов'язання кредитор відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником або поручителем;

– у разі переведення боргу на іншу особу, якщо поручитель не поручився за нового боржника;

– після закінчення строку, встановленого в договорі поруки. У разі, якщо такий строк не встановлено, порука припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не заявить вимоги до поручителя. Якщо строк основного зобов'язання не встановлений або встановлений моментом заявлення вимоги, порука припиняється, якщо кредитор не подасть позову до поручителя протягом одного року від дня укладення договору поруки.

– ліквідація боржника - юридичної особи не припиняє поруку, якщо до дня внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань запису про припинення боржника - юридичної особи кредитор звернувся до суду з позовом до поручителя у зв'язку з порушенням таким боржником зобов'язання.

Строк поруки визначається договором. Якщо строк дії договору поруки не встановлений у договорі, законодавство передбачає два правила залежно від того: визначеним чи невизначеним є строк дії основного зобов'язання. Якщо строк дії останнього зобов'язання визначений, порука припиняється, коли кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя. Якщо строк основного зобов'язання не встановлений або встановлений моментом пред'явлення вимоги, порука припиняється, якщо кредитор не пред'явить позову до поручителя протягом одного року від дня укладення договору поруки. Строки не можуть бути призупинені, перервані чи відновлені. Тільки у їх межах кредитор може вимагати від поручителя виконання його обов'язку, нести відповідальність за боржника.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ

1. Порука у ЦК України займає друге місце після неустойки серед видів забезпечення виконання зобов'язань.

2. Відповідно до ч. 1 ст. 553 ЦКУ під порукою розуміється договір, за яким поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку.

3. Сторонами договору поруки є: 1) віритель; 2) поручитель.

4. Підставою виникнення поручительських відносин та застосування його положень є укладення договору поруки.

5. Порука використовується у відносинах за участю як фізичних, так і юридичних осіб.

6. Порука має акцесорний (додатковий) характер, тобто недійсність основного зобов'язання тягне за собою і недійсність акцесорного зобов'язання, тобто поруки.

7. Залежно від змісту основного обов'язку поручителя існують: 1) заміщаюча порука; 2) компенсаційна порука; 3) заміщаючо-компенсаційна

8. Залежно від критерію спрямованості поруки бувають: 1) порука в її історично-звичаєвому розумінні; 2) кваліфікована порука.

9. Залежно від обсягу зобов'язання поручителя може бути: 1) повна порука; 2) часткова порука.

10. Залежно від черговості заявлених вимог кредитора бувають: 1) солідарна порука; 2) субсидіарна порука.

11. За характером відносин між поручителем і боржником та критерієм оплатності порука поділяється так: 1) некомерційна порука; 2) комерційна порука;

12. У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя.

13. Законодавець формалізував підстави та порядок припинення поруки (ст. 559 ЦКУ)

II ПИТАННЯ. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОРУЧИТЕЛЯ.

Статтею 555 ЦКУ передбачено *права та обов'язки* поручителя у разі заявлення до нього вимоги.

Так, у разі одержання вимоги кредитора поручитель зобов'язаний повідомити про це боржника, а в разі подання на нього позову – подати клопотання про залучення боржника до участі у справі. Якщо поручитель не повідомить боржника про вимогу кредитора і сам виконає зобов'язання, боржник має право висунути проти вимоги поручителя всі заперечення, які він мав проти вимоги кредитора. Однак і сам поручитель має право висунути проти вимоги кредитора заперечення, які міг би висунути сам боржник, за умови, що ці заперечення не пов'язані з особою боржника. Поручитель має право висунути ці заперечення також у разі, якщо боржник відмовився від них або визнав свій борг.

Після виконання поручителем зобов'язання, забезпеченого порукою, кредитор повинен вручити йому документи, які підтверджують виконання ним обов'язку боржника. До поручителя, який належним чином виконав зобов'язання, забезпечене порукою, переходять усі права кредитора у цьому зобов'язанні, у тому числі й ті, що забезпечували його виконання. Відповідно до кожного з кількох співпоручителів, які виконали зобов'язання, забезпечене порукою, переходять права кредитора у розмірі виконаної кожним із них частини обов'язку.

Зважаючи на принцип співробітництва сторін, *боржник, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, повинен негайно повідомити про це поручителя.* Поручитель, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, у

зв'язку з ненаданням йому боржником повідомлення про виконання ним свого обов'язку, має право стягнути з кредитора безпідставно одержане або заявити зворотню вимогу до боржника. Відповідно до ст. 558 ЦКУ поручитель має право на оплату послуг, наданих ним боржникові.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ

1. Права поручителя: 1) у випадку пред'явлення до нього вимог вірителем має право висунути проти кредитора заперечення, як і сам боржник, якщо вони не пов'язані з особою боржника. Поручитель має право висунути ці заперечення також у разі, якщо боржник відмовився від них або визнав свій борг; 2) у разі виконання за боржника забезпеченого порукою зобов'язання до поручителя переходять усі права кредитора за цим зобов'язанням, в тому числі й ті, що забезпечували його виконання; 3) право на оплату послуг, наданих ним боржникові.

2. Обов'язки поручителя: 1) повідомити боржника про одержані вимоги кредитора, а у разі пред'явлення до нього позову – подати клопотання про залучення боржника до участі у справі; 2) виконати вимогу кредитора відповідно до договору.

ІІІ ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ГАРАНТІЇ. НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ГАРАНТІЇ ВІД ОСНОВНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ БОРЖНИКОМ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕНОГО ГАРАНТІЄЮ.

Відповідно до ст. 560 за *гарантією* банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку.

Значення цього інституту полягає в тому, що для кредитора за основним зобов'язанням особливий інтерес становить не лише наявність забезпечення, а головним чином його надійність, оскільки банк чи інша фінансова установа, або страхова організація виступає гарантом, який має можливість здійснювати виплати грошових сум практично негайно, що зводить ризики для кредитора до мінімуму.

Гарантія має складну теоретичну природу, оскільки за своїм юридичним змістом це правовідношення, яке не зводиться тільки до одного зобов'язання гаранта перед кредитором, а включає в себе цілий комплекс зобов'язань між учасниками відносин щодо гарантії. Тому їх можна поділити на дві групи: внутрішні, що пов'язують боржника та гаранта, та зовнішні – між гарантом і кредитором (що і є гарантією в її вузькому розумінні). Разом із тим, головними із цих зобов'язань є правовідносини між гарантом і кредитором.

Сутність гарантії як способу забезпечення зобов'язання є досить специфічною, оскільки, з одного боку, *гарантія є засобом стимулювання належного виконання боржником його зобов'язань перед кредитором*, що начебто має свідчити про її додатковий (акцесорний) характер щодо забезпечуваного зобов'язання. Однак з іншого боку, з огляду на пряму вказівку закону (ст. 562 ЦК), *зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить у*

відносинах між ними від того основного зобов'язання, на забезпечення якого гарантію було видано, навіть якщо в ній є посилання на це зобов'язання. Тому незалежність зобов'язання гаранта від основного зобов'язання є істотною особливістю гарантії.

Крім цього, гарантію можна розглядати як кваліфіковану поруку, оскільки на відміну від поруки, гарантії властивий спеціальний суб'єкт, забезпечувальні вимоги та правові наслідки. Відповідно до ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» видачу гарантій визнано банківською операцією.

Ознаками гарантії є:

– *спеціальні суб'єкти-гаранти*: банки, інші фінансові установи, страхові організації, які відповідають вимогам законодавства та мають відповідну ліцензію. Іншими словами, учасниками гарантії є персоніфіковані особи, де:

1) гарант – банк, кредитна установа, інша фінансова установа та страхова організація. Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» до фінансових установ, крім банків та страхових компаній, належать кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. При цьому не всі фінансові установи можуть бути гарантами, а лише ті, яким таке право надано законом. Так, не можуть бути гарантом незалежні фінансові посередники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій в порядку та на умовах, визначених Митним кодексом України;

2) принципал – основний, головний боржник у зобов'язанні, яким може бути як фізична, так і юридична особа;

3) бенефіціар – особа, на користь якої відбувається платіж чи виставляється акредитив, та яким може бути як фізична, так і юридична особа.

– суб'єкти-гаранти мають спеціальну *правосуб'єктність*;

– *предмет гарантії* – лише грошові зобов'язання. Згідно з вищевказаним положенням, суб'єкти, які уповноважені надавати гарантії/контргарантії (гаранти), можуть надавати гарантії як у національній, так і в іноземних валютах для забезпечення принципалом своїх зобов'язань перед бенефіціаром за основним зобов'язанням;

– *гарантійні випадки* – перелік порушень, з настанням яких виникає підстава для заявлення вимог щодо сплати гарантом бенефіціару визначеної грошової суми;

– *гарантія має строковий характер*, оскільки діє від дня її видачі і протягом строку, на який її видано. При цьому гарантія є чинною з дня її видачі лише за умови, якщо в ній не встановлено інше. Таким чином, гарантія допускає диспозитивність щодо строків її дії;

– *самостійність гарантії та незалежність її від основного зобов'язання*. Зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить від основного зобов'язання

(його припинення або недійсності), зокрема і тоді, коли в гарантії міститься посилання на основне зобов'язання. Тож предмет основного зобов'язання неважливий для гаранта. Гарант зобов'язаний виконати свої зобов'язання, навіть якщо принципал заперечує проти цього і посилається на обставини, що підтверджують справедливість його заперечень;

– гарантією можуть бути забезпечені будь-які зобов'язання – як ті, що виникли, так і ті, що можуть виникнути у майбутньому.

Банківська гарантія має такі різновиди:

– *умовна банківська гарантія* – вид гарантії, за якої вимога бенефіціара до гаранта підлягає задоволенню тільки в разі, якщо бенефіціар надасть судове рішення або інший доказ неналежного виконання принципалом своїх договірних, забезпечених гарантією, зобов'язань;

– *безумовна банківська гарантія* – вид гарантії, за якої гарант проводить платіж після простої першої вимоги бенефіціара, навіть якщо вона не підтверджена доказами неналежного виконання принципалом своїх договірних, забезпечених гарантією, зобов'язань;

– *відклична банківська гарантія* – вид гарантії, за якої гарант може відкликати її у будь-який час, але до заявлення до нього вимоги бенефіціаром;

– *безвідклична банківська гарантія* – вид гарантії, за якої гарант не може у подальшому її змінити або скасувати без згоди бенефіціара;

– *пряма банківська гарантія* – вид гарантії, за якої гарант зобов'язаний безпосередньо перед бенефіціаром;

– *непряма банківська гарантія* – вид гарантії, за якої банк-гарант принципала просить інший банк виступити гарантом цього принципала.

Договірний характер відносин між гарантом і боржником (принципалом) обумовлений особливістю цього зобов'язального правовідношення, оскільки зумовлює необхідність укладення між ними договору про надання гарантії. При цьому для виникнення гарантійних правовідносин необхідне послідовне вчинення двох дій: укладення договору між принципалом і гарантом про видачу гарантії; вчинення одностороннього правочину – видачі гарантії. Проте обов'язок гаранта з виплати гарантійної суми виникає саме з видачі гарантії. Договір між принципалом і гарантом про видачу гарантії може бути укладений як шляхом складання окремого договору, так і шляхом направлення принципалом гарантові одностороннього листа, який містить суттєві умови банківської гарантії, з проханням видати цю гарантію, і здійснення гарантом дій щодо її видачі.

Таким чином, *підставою виникнення* правовідносин за гарантійним зобов'язанням є наявність передумов, які складаються із таких юридичних фактів:

1) порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, тобто для здійснення виплат на користь бенефіціара необхідна протиправна поведінка боржника (невиконання чи неналежне виконання ним свого обов'язку);

2) договір, який укладається між принципалом та гарантом щодо надання гарантії;

3) односторонній правочин щодо видачі гарантії (що здійснюється гарантом на виконання зазначеної вище угоди); 4) дії бенефіціара, що свідчать про прийняття гарантії (односторонній правочин).

Зміст договору, тобто істотні умови договору про видачу гарантії, у законодавстві відсутні, але з урахуванням вивчення практики та доктрини гарантійних відносин можна зробити висновок, що договір про видачу гарантії буде вважатися укладеним при узгодженні умов про предмет, розмір винагороди та порядок її виплати, а також про строк видачі гарантії чи подію, за настання якої припиняється зобов'язання гаранта за гарантією.

Стосовно гарантії можуть бути встановлені й інші *особливості*, наприклад такі:

- банківська гарантія може бути безвідкличною і відкличною;
- належне бенефіціару за банківською гарантією право вимоги до гаранта не може бути передане іншій особі, а уступка права вимоги допустима тільки за згодою гаранта, яка виражена безпосередньо в тексті гарантії при її підписанні або письмово в подальшому, але до заявлення до гаранта вимог бенефіціара;
- банківська гарантія, якщо в ній не міститься інших застережень, набирає сили з дня її видачі, тобто з моменту підписання гарантійного листа;
- банківська гарантія повинна містити перелік документів, які бенефіціар має надати гаранту при заявленні вимоги про сплату підтвердженої гарантією суми. Вимога бенефіціара подається гаранту в письмовій формі;
- гарант має право на оплату послуг, наданих ним боржникові (ст. 567 ЦК), здебільшого у відсотковому відношенні до суми гарантії або у твердій сумі;
- якщо бенефіціар подає гаранту письмову вимогу з вказівкою та документальним підтвердженням, у чому полягає порушення принципалом основного зобов'язання, на забезпечення якого видано гарантію, гарант зобов'язаний задовольнити вимогу бенефіціара;
- якщо гаранту до задоволення отриманої вимоги бенефіціара стало відомо, що основне зобов'язання, забезпечене банківською гарантією, повністю або у відповідній частині уже виконано, або припинилося з інших підстав, або визнано недійсним, він повинен негайно повідомити про це бенефіціара та принципала. Отримана гарантом після такого повідомлення повторна вимога бенефіціара підлягає задоволенню гарантом. Банківська гарантія може видаватися банком або безпосередньо контрагенту принципала (пряма гарантія), або на користь банку, що обслуговує контрагента (гарантія за посередництвом банку).

Гарантія повинна видаватися у письмовій формі. До письмової форми гарантії прирівнюється банківський електронний документ.

Зобов'язання гаранта перед кредитором *припиняються* у разі:

- сплати кредитором (бенефіціаром) суми, на яку видано гарантію;
- закінчення строку дії гарантії;
- відмови кредитора (бенефіціара) від своїх прав за гарантією шляхом повернення її гарантові або шляхом подання гаранту письмової заяви про звільнення його від обов'язків за гарантією.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

1. Відповідно до ст. 560 за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку.

2. Гарантія є засобом стимулювання належного виконання боржником його зобов'язань перед кредитором.

3. Зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить у відносинах між ними від того основного зобов'язання, на забезпечення якого гарантію було видано, навіть якщо в ній є посилання на це зобов'язання.

4. Договір між принципалом і гарантом про видачу гарантії може бути укладений як шляхом складання окремого договору, так і шляхом направлення принципалом гарантові одностороннього листа, який містить суттєві умови банківської гарантії, з проханням видати цю гарантію, і здійснення гарантом дій щодо її видачі.

5. Гарантія повинна видаватися у письмовій формі. До письмової форми гарантії прирівнюється банківський електронний документ.

6. Зобов'язання гаранта перед кредитором припиняються у разі: 1) сплати кредитором (бенефіціаром) суми, на яку видано гарантію; 2) закінчення строку дії гарантії; 3) відмови кредитора (бенефіціара) від своїх прав за гарантією шляхом повернення її гарантові або шляхом подання гаранту письмової заяви про звільнення його від обов'язків за гарантією.

IV ПИТАННЯ. ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ГАРАНТА.

У разі виникнення забезпечувального права за гарантійним зобов'язанням, гарант зобов'язаний сплатити на підставі заявленої у встановленому порядку вимоги бенефіціарові-кредитору за забезпеченим гарантією зобов'язанням відповідну грошову суму (така сума здебільшого іменується комісією за гарантією), без зволікань повідомити про це принципала і передати копії вимоги з усіма документами, що стосуються цієї вимоги. Відповідно, гарант повинен розглянути вимогу кредитора разом з доданими до неї документами у встановлений у гарантії строк, а в разі його відсутності – у розумний строк і встановити відповідність вимоги та доданих до неї документів умовам гарантії (ст. 564 ЦК).

Проте відповідно до ст. 565 ЦК гарант має право відмовитися від задоволення вимоги кредитора, якщо така вимога або додані до неї документи не відповідають умовам гарантії або якщо вони подані гарантові після закінчення строку дії гарантії. Гарант повинен негайно повідомити кредитора про відмову у задоволенні його вимоги. Якщо гарант після заявлення до нього вимоги кредитора дізнався про недійсність основного зобов'язання або про його припинення, він має негайно повідомити про це кредитора і боржника. Повторна вимога кредитора, одержана гарантом після такого повідомлення, підлягає задоволенню.

Крім цього, відповідно до ст. 566 ЦК, гарант має певні обов'язки. Так, обов'язок гаранта перед кредитором обмежується сплатою суми, на яку видано гарантію. У разі порушення гарантом свого обов'язку його відповідальність

перед кредитором не обмежується сумою, на яку видано гарантію, якщо інше не встановлено у гарантії.

Гарант має право на зворотну вимогу (регрес) до боржника в межах суми, сплаченої ним за гарантією кредиторів, якщо інше не встановлено договором між гарантом і боржником. Гарант не має права на зворотну вимогу (регрес) до боржника у разі, коли сума, сплачена гарантом кредиторів, не відповідає умовам гарантії, якщо інше не встановлено договором між гарантом і боржником (ст. 569 ЦК).

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

1. Права гаранта: 1) пред'явити боржникові зворотну вимогу (регрес) у межах суми, сплаченої ним за гарантією кредиторів, якщо інше не встановлено договором між гарантом та боржником; 2) вимагати оплати послуг, наданих ним боржникові; 3) відмовитися від задоволення вимоги кредитора, якщо вимога або подані до неї документи не відповідають умовам гарантії або якщо вони подані гарантові після закінчення строку дії гарантії.

2. Обов'язки гаранта: 1) розглянути вимогу кредитора разом з доданим до неї документами у встановлений гарантією строк, а у разі його відсутності – в розумний строк і встановити відповідність вимоги та доданих до неї документів умовам гарантії; 2) негайно повідомити боржника про вимоги кредитора, після їх одержання і передати йому копії вимоги разом з доданими до неї документами; 3) негайно повідомити кредиторів про відмову від задоволення його вимоги, якщо вимога або подані до неї документи не відповідають умовам гарантії або якщо вони надані гарантові після закінчення строку гарантії; 4) у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, оплатити кредиторів грошову суму, на яку видана гарантія, відповідно до умов гарантії; 5) негайно повідомити боржника про припинення гарантії, якщо йому стало про це відомо; 6) негайно повідомити кредитора і боржника про недійсність основного зобов'язання або про його припинення, якщо він після пред'явлення до нього вимоги кредитора дізнався про це.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

1. Поручка у ЦК України займає друге місце після неустойки серед видів забезпечення виконання зобов'язань.

2. Відповідно до ч. 1 ст. 553 ЦКУ під поручкою розуміється договір, за яким поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку.

3. Сторонами договору поручки є: 1) віритель; 2) поручитель.

4. Підставою виникнення поручительських відносин та застосування його положень є укладення договору поручки.

5. Поручка використовується у відносинах за участю як фізичних, так і юридичних осіб.

6. Поручка має акцесорний (додатковий) характер, тобто недійсність основного зобов'язання тягне за собою і недійсність акцесорного зобов'язання, тобто поручки.

7. Залежно від змісту основного обов'язку поручителя існують: 1) заміщаюча порука; 2) компенсаційна порука; 3) заміщаючо-компенсаційна

8. Залежно від критерію спрямованості поруки бувають: 1) порука в її історично-звичаєвому розумінні; 2) кваліфікована порука.

9. Залежно від обсягу зобов'язання поручителя може бути: 1) повна порука; 2) часткова порука.

10. Залежно від черговості заявлених вимог кредитора бувають: 1) солідарна порука; 2) субсидіарна порука.

11. За характером відносин між поручителем і боржником та критерієм оплатності порука поділяється так: 1) некомерційна порука; 2) комерційна порука;

12. У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя.

13. Законодавець формалізував підстави та порядок припинення поруки (ст. 559 ЦКУ)

14. Права поручителя: 1) у випадку пред'явлення до нього вимог вірителем має право висунути проти кредитора заперечення, як і сам боржник, якщо вони не пов'язані з особою боржника. Поручитель має право висунути ці заперечення також у разі, якщо боржник відмовився від них або визнав свій борг; 2) у разі виконання за боржника забезпеченого порукою зобов'язання до поручителя переходять усі права кредитора за цим зобов'язанням, в тому числі й ті, що забезпечували його виконання; 3) право на оплату послуг, наданих ним боржникові.

15. Обов'язки поручителя: 1) повідомити боржника про одержані вимоги кредитора, а у разі пред'явлення до нього позову – подати клопотання про залучення боржника до участі у справі; 2) виконати вимогу кредитора відповідно до договору.

16. Відповідно до ст. 560 за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку.

17. Гарантія є засобом стимулювання належного виконання боржником його зобов'язань перед кредитором.

18. Зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить у відносинах між ними від того основного зобов'язання, на забезпечення якого гарантію було видано, навіть якщо в ній є посилення на це зобов'язання.

19. Договір між принципалом і гарантом про видачу гарантії може бути укладений як шляхом складання окремого договору, так і шляхом направлення принципалом гарантові одностороннього листа, який містить суттєві умови банківської гарантії, з проханням видати цю гарантію, і здійснення гарантом дій щодо її видачі.

20. Гарантія повинна видаватися у письмовій формі. До письмової форми гарантії прирівнюється банківський електронний документ.

21. Зобов'язання гаранта перед кредитором припиняються у разі: 1) сплати кредиторів (бенефіціарів) суми, на яку видано гарантію; 2) закінчення строку дії гарантії; 3) відмови кредитора (бенефіціара) від своїх прав за гарантією шляхом повернення її гарантові або шляхом подання гаранту письмової заяви про звільнення його від обов'язків за гарантією.

22. Права гаранта: 1) пред'явити боржникові зворотну вимогу (регрес) у межах суми, оплаченої ним за гарантією кредиторів, якщо інше не становлено договором між гарантом та боржником; 2) вимагати оплати послуг, наданих ним боржникові; 3) відмовитися від задоволення вимоги кредитора, якщо вимога або подані до неї документи не відповідають умовам гарантії або якщо вони подані гарантові після закінчення строку дії гарантії.

23. Обов'язки гаранта: 1) розглянути вимогу кредитора разом з доданим до неї документами у встановлений гарантією строк, а у разі його відсутності – в розумний строк і встановити відповідність вимоги та доданих до неї документів умовам гарантії; 2) негайно повідомити боржника про вимоги кредитора, після їх одержання і передати йому копії вимоги разом з доданими до неї документами; 3) негайно повідомити кредиторів про відмову від задоволення його вимоги, якщо вимога або подані до неї документи не відповідають умовам гарантії або якщо вони надані гарантові після закінчення строку гарантії; 4) у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, оплатити кредиторів грошову суму, на яку видана гарантія, відповідно до умов гарантії; 5) негайно повідомити боржника про припинення гарантії, якщо йому стало про це відомо; 6) негайно повідомити кредитора і боржника про недійсність основного зобов'язання або про його припинення, якщо він після пред'явлення до нього вимоги кредитора дізнався про це.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ

Дана тема вивчається з метою визначення поняття поруки та гарантії, їх предмету, функцій, основних особливостей, видів гарантії та поруки. Опанування знаннями з даної теми дозволить працівникам поліції розуміти природу гарантії та поруки як засобів забезпечення виконання зобов'язань, правовим підставам їх виникнення та припинення, а також правам та обов'язкам сторін.

При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: порука як спосіб забезпечення виконання зобов'язань, гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язань, віритель, поручитель, гарант, заміщаюча порука, компенсаційна порука, кваліфікована порука, повна порука, часткова порука, солідарна порука, субсидіарна порука, комерційна порука, некомерційна порука, співпорука, зворотна порука, податкова порука, підстави припинення поруки, гарантія, гарант, принципал, бенефіціар, предмет гарантії, гарантійний випадок, банківська гарантія, підстави припинення гарантії тощо.

У результаті вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні опанувати наступними знаннями:

- поняття, предмет та функції поруки;
- види поруки;

- ознаки та особливості поруки;
- права та обов'язки поручителя;
- підстави припинення поруки;
- поняття, предмет та функції гарантії;
- види гарантії;
- ознаки та особливості гарантії;
- права та обов'язки гаранта;
- підстави припинення гарантії;

Необхідним є формування у здобувачів вищої освіти наступних навичок та вмінь:

- правильно встановлювати вид зобов'язання;
- ефективно визначати правові наслідки поруки та гарантії;
- складання документів.

ТЕМА 4. ЗАВДАТОК ТА ПРИТРИМАННЯ ЯК ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

ВСТУП

**I ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ ТА ФОРМА ЗАВДАТКУ.
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ АБО ПРИПИНЕННЯ ЗАВДАТКУ.**

II ПИТАННЯ. ВІДМІНА ЗАВДАТКУ ВІД АВАНСУ.

**III ПИТАННЯ. ПРАВО ПРИТРИМАННЯ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ
ТА ПРЕДМЕТ.**

**IV ПИТАННЯ. МОМЕНТ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ
ПРАВА НА ПРИТРИМАННЯ, РОЗПОРЯДЖЕННЯ РІЧЧЮ ТА
ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ ЗА РАХУНОК ПРИТРИМУВАНОЇ
КРЕДИТОРОМ РЕЧІ.**

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бичкова С.С., Бірюков І.А., Заїка Ю.О. та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. Цивільне право України: Договірні та недоговірні зобов'язання: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 496 с.

2. Бірюков І.А., Заїка О.Ю., Бичкова С.С.; за ред. Бірюкова І.А., О.Ю. Заїки. Цивільне право України: Загальна частина: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 510 с.

3. Цивільне право України: підручник. 2-є вид., перероб. і доп. У 2 частинах. За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.

4. Реформування зобов'язального права в умовах глобалізаційних викликів: моногр./кол.авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Круглова О.О. та ін.] – Дніпро : Видавець Біла К.О., 2021. – 248 с.

5. Пацурія Н.Б. Страхове право України. : Навч. Посібник / Н.Б. Пацурія. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 176 с.

6. Дзера О.В. Договірне право України. Загальна частина. Київ, Юрінком Інтер, 2018. 896 с.

7. Дзера О.В. Договірне право України. Особлива частина. Київ, Юрінком Інтер, 2018. 1200 с.

8. Недійсність правочинів : комент. суд. практики / [І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Крат, Н.Ю. Філатова та ін.] ; за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : Право, 2018. – (Серія «Проблеми судової практики»).

9. Законодавство України у сфері забезпечення виконання зобов'язань: зб. нормат.-прав. актів / уклад.: Резворович К.Р., Юнін О.С., Юніна М. П. та ін. – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. – 260 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

формування в свідомості здобувачів вищої освіти уявлення про поняття завдаток, його форми, функції, правові наслідки порушення зобов'язання

завдатку та підстави припинення завдатку; розмежування понять завдатку та авансу; визначення поняття притримання; розглянути та дослідити основні підстави виникнення зобов'язань; аналіз загальних засад завдатку та притримання як способів забезпечення виконання зобов'язань.

ВСТУП

Завдаток належить до найдавніших видів забезпечення виконання зобов'язання. Відповідно до ст. 570 ЦК завдаток – це грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторі боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання.

Сутність завдатку полягає у тому, що він, по-перше, є видом забезпечення виконання зобов'язань, по-друге – мірою (формою) цивільно-правової відповідальності, по-третє, застосовується не в усіх випадках порушення зобов'язання, а лише щодо зобов'язань, забезпечених завдатком.

Інститут притримання як вид забезпечення виконання зобов'язань передбачений ст.ст. 594–597 ЦК.

Суть права притримання полягає в тому, що кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторі пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання.

І ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ ТА ФОРМА ЗАВДАТКУ. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ АБО ПРИПИНЕННЯ ЗАВДАТКУ.

Відповідно до ч. 1 ст. 570 ЦКУ *завдатком* є грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторі боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання.

Значення завдатку зумовлене тим, що запобігає невиконанню договору, а загроза втрати завдатку стимулює боржника до належного виконання зобов'язання. Забезпечувальне значення завдатку зводиться до того, що сторона, яка відповідальна за порушення зобов'язання, несе майнові втрати в розмірі суми

Завдаток найбільш застосовуваний у грошових зобов'язаннях як вид забезпечення їх виконання та запобігання бартеризації розрахунків. Здебільшого він розрахований на застосування у відносинах між фізичними особами, хоча може бути використаний і у відносинах між юридичними особами.

Завдаток як правовий інститут має притаманні йому *ознаки*, які слугують для ідентифікації його інституту з-поміж подібних. В юридичній літературі виділяються такі основні ознаки завдатку: 1) слугує доказом укладення договору, який він одночасно забезпечує; 2) є одночасно і засобом платежу, і видом забезпечення.

Завдаток як вид забезпечення виконання зобов'язання виконує такі *функції*:

– *платіжну функцію*. Вона виявляється в тому, що завдаток видається в рахунок майбутніх платежів, отримуваних за основним (забезпечувальним) договором. Проте завдаток відрізняється від звичайних платежів за договором тим, що сплачується кредиторі наперед⁶. Наприклад, за договором підряду може бути передбачена сплата за окремі виконані етапи роботи, але така плата не може визнаватися завдатком;

– *посвідчувальну функцію*. Вона полягає в тому, що завдаток видається на підтвердження зобов'язання між сторонами, зокрема, укладення договору;

– *забезпечувальна функція* завдатку полягає в тому, що в разі невиконання зобов'язання стороною, яка дала завдаток (завдаткодавцем), він залишається в іншій стороні (завдаткоотримувача). З того є логічним висновок, що завдаток може виконувати й компенсаторну функцію, тобто використовується на відшкодування завдаткоотримувачу збитків, пов'язаних з неналежним виконанням забезпеченого завдатком зобов'язання;

– *компенсаторна функція*, яка полягає в тому, що сторона, яка винна в порушенні зобов'язання, мусить відшкодувати іншій стороні збитки в сумі, на яку вони перевищують розмір (вартість) завдатку, якщо інше не встановлено договором.

Предметом завдатку можуть бути як *грошові кошти*, так і *рухоме майно*. Щодо останнього, то акти цивільного законодавства не визначають перелік та застереження стосовно рухомого майна, що може бути предметом завдатку, а отже, можна припустити, що рухоме майно може бути предметом завдатку в тому випадку, коли боржник здійснює розрахунки з кредитором повністю або частково рухомим майном (наприклад, за договором міни, оренди зі сплатою орендних платежів у натуральній формі тощо).

Варто відзначити, що завдаток, на відміну від усіх інших видів забезпечення виконання зобов'язання, може забезпечувати *лише договірні зобов'язання*, а відтак деліктні зобов'язання, зобов'язання з безпідставного збагачення та інші, що виникають не на підставі договору, та договори, що є безвідплатними (наприклад договір дарування, позики, доручення та інші), не можуть бути забезпечені завдатком.

З аналізу чинного законодавства можна зробити висновок, що завдаток може забезпечувати лише існуюче дійсне зобов'язання. Така позиція зумовлена тим, що хоча в ст. 570, 571 ЦКУ й відсутнє застереження про те, що завдатком може забезпечуватись лише існуюче зобов'язання, проте зміст ч. 1 ст. 571 ЦКУ, зокрема, саме визначення завдатку, свідчить про необхідність існування договірного зобов'язання між сторонами на момент укладення договору про завдаток. Крім того, це підтверджується й ч. 1 ст. 548 ЦКУ, де визначено, що способи забезпечення виконання зобов'язання можуть забезпечувати лише виконання основного зобов'язання, якщо це встановлено у договорі або законом. При цьому умова про завдаток може бути як предметом окремого правочину поряд з основним, так і входити до змісту останнього правочину. Отже, завдаток не може забезпечувати виконання договорів, які можуть виникнути у майбутньому.

Окремо слід зупинитися на **формі правочину про завдаток**. Відповідно до ст. 547 ЦКУ правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у *письмовій формі, недотримання якої тягне за собою його недійсність*. Статті, які регламентують завдаток, не мають застережень щодо можливості укладення договорів про завдаток в іншій формі, ніж письмова. Правочин щодо завдатку, який забезпечує виконання основного зобов'язання, де законом чи домовленістю сторін встановлено його (основного зобов'язання) нотаріальне посвідчення, повинен вчинятися у нотаріальній формі. На підтвердження цієї позиції необхідно розглянути, є завдаток умовою у змісті основного зобов'язання чи окремим правочином. Коли завдаток є умовою у змісті основного зобов'язання, то нотаріальне посвідчення такого правочину зумовлене: 1) обов'язковістю закону в чинності тих чи інших правочинів, щодо яких закон установлює нотаріальну форму укладення правочину; 2) вимогою цього однією зі сторін (ч. 4 ст. 209 ЦКУ, відповідно до якого, на вимогу фізичної або юридичної особи, будь-який правочин за її участю може бути нотаріально посвідчений).

Якщо ж правочин про завдаток укладається шляхом оформлення додаткового договору до основного договору, він, як і основний договір, підлягає нотаріальному посвідченню. Тож правочин про завдаток укладається у письмовій формі, крім випадків, коли законом передбачається нотаріальна форма для договору, який забезпечується завдатком, або коли сторони за взаємною згодою бажають нотаріально посвідчити правочин про завдаток.

Правові наслідки порушення або припинення зобов'язання, забезпеченого завдатком, визначаються ст. 571 ЦК, де встановлено:

1) якщо порушення зобов'язання сталося з вини боржника, завдаток залишається у кредитора;

2) якщо порушення зобов'язання сталося з вини кредитора, він зобов'язаний повернути боржникові завдаток і додатково сплатити суму в розмірі завдатку або його вартості;

3) сторона, винна у порушенні зобов'язання, має відшкодувати іншій стороні збитки в сумі, на яку вони перевищують розмір (вартість) завдатку, якщо інше не встановлено договором;

4) у разі припинення зобов'язання до початку його виконання або внаслідок неможливості його виконання завдаток підлягає поверненню.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ

1. Відповідно до ч. 1 ст. 570 ЦКУ завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредитором боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання.

2. Завдаток найбільш застосовуваний у грошових зобов'язаннях як вид забезпечення їх виконання та запобігання бартеризації розрахунків.

3. В юридичній літературі виділяються такі основні ознаки завдатку: 1) слугує доказом укладення договору, який він одночасно забезпечує; 2) є одночасно і засобом платежу, і видом забезпечення.

4. Завдаток як вид забезпечення виконання зобов'язання виконує такі функції: 1) платіжну функцію; 2) посвідчувальну функцію; 3) забезпечувальну функцію; 4) компенсаторну функцію.

5. Предметом завдатку можуть бути як грошові кошти, так і рухоме майно.

6. Відповідно до ст. 547 ЦКУ правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у письмовій формі, недотримання якої тягне за собою його недійсність.

II ПИТАННЯ. ВІДМІНА ЗАВДАТКУ ВІД АВАНСУ.

ЦК України не визначає межі розміру завдатку, а тому він визначається сторонами на їх розсуд. Можна лише зазначити, що в договірній практиці завдаток є меншим від основної суми боргу. Щодо визначення сутності грошової суми, тобто чи є ця грошова сума завдатком чи, наприклад, авансом, то ЦКУ в ч. 2 ст. 570 визначив застереження, за яким: *якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом.*

Авансом є грошова сума чи інші цінності, які переданні боржником кредитору в рахунок майбутніх платежів за договором.

Аванс, на відміну від завдатку, виконує дві основні функції: платіжну та посвідчувальну.

Платіжна функція виявляється в тому, що аванс передається кредитору в рахунок належних платежів і відрізняється від звичайних платежів за зобов'язанням тим, що вноситься наперед, тобто до виникнення зобов'язання.

Посвідчувальна функція проявляється в тому, що аванс, у більшості випадків, підтверджує лише факт передання грошей чи інших цінностей і є способом платежу або попередньою оплатою.

Аванс *не має такої забезпечувальної функції*, яку має завдаток, а тому сторона, що видала аванс, має право вимагати його повернення практично в усіх випадках у разі відмови від договору.

Такими випадками можуть бути: недотримання вимог ст. 547 ЦКУ про обов'язкову письмову форму правочинів, спрямованих на забезпечення виконання зобов'язань; невизначення в правочині суми, яка передається боржником кредитором саме як завдаток (тобто в договорі не міститься жодних посилок на завдаток), або сплачена сума в рахунок належних з боржника платежів у попередньому договорі тощо.

Слід зазначити, що *аванс* сплачується боржником у момент настання обов'язку платежу, тобто *є попередньою оплатою*, та, крім цього, боржник, який видав аванс, має право вимагати його повернення в усіх випадках невиконання чи неналежного виконання договору кредитором, а на кредитора не може бути покладено обов'язок щодо повернення авансу в подвійному розмірі та відшкодування збитків. Відтак, на відміну від завдатку, аванс не завжди є доказом існування зобов'язання.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ

1. Якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом.

2. Авансом є грошова сума чи інші цінності, які переданні боржником кредитор у рахунок майбутніх платежів за договором.

3. Аванс, на відміну від завдатку, виконує дві основні функції: платіжну та посвідчувальну.

4. Аванс сплачується боржником у момент настання обов'язку платежу, тобто є попередньою оплатою.

ІІІ ПИТАННЯ. ПРАВО ПРИТРИМАННЯ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ПРЕДМЕТ.

Притримання – спосіб забезпечення виконання зобов'язання, суть якого полягає в тому, що кредитор (ретентор), який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або вказаній боржником особі, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредитором пов'язаних з нею витрат та інших збитків, має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання (ч. 1 ст. 594 ЦК).

Ознаки притримання:

- законне походження такого способу забезпечення;
- його пов'язаність зі строковими зобов'язаннями;
- допустимість застосування лише в оплатних зобов'язаннях;
- односторонність прийняття рішення кредитором про притримання майна за наявності достатніх для цього підстав;
- зв'язок притриманого майна з предметом зобов'язання.

Предметом права притримання є речі. Певних пояснень потребує питання щодо можливості існування нерухомості в якості предмета притримання. Як відомо, до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення (ст. 181 ЦКУ). Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації.

Слід відзначити, що предметом притримання може бути лише річ, яка належить боржнику на праві власності, тобто чужа для кредитора річ. Річ боржника, яка підлягає притриманню, повинна знаходитися у кредитора на законних підставах. Якщо річ знаходиться у кредитора без законних підстав (наприклад була викрадена), то він не має права притримувати її з тією метою, щоб спонукати боржника (власника) до виконання яких-небудь грошових вимог, більше того, отримати задоволення з її вартості. Отже, із зазначеного випливає висновок, що предметом притримання, яке є способом забезпечення виконання зобов'язань, можуть бути лише тільки ті речі, якими кредитор володіє на законних підставах і які йому не належать. Зрозуміло, що кредитор не може притримувати власну річ, оскільки неможливо навіть припустити, що власник речі повинен отримати задоволення своїх грошових вимог за рахунок вартості своєї власної речі.

Не можуть бути предметом притримання майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші об'єкти цивільних прав.

Притримання речі може застосовуватися й в інших випадках. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 594 ЦК, притриманням речі можуть забезпечуватись інші вимоги кредитора, якщо інше не встановлено договором або законом. Кредитор має право притримати річ у себе також у разі, якщо права на неї, які виникли після передачі речі у володіння кредитора, набула третя особа.

Право на притримання виникає у кредитора в силу закону і не потребує додаткової регламентації в договорі. Але, виходячи з диспозитивності цивільного права, і зокрема свободи договору, його сторони вправі передбачити в договорі умови притримання, що відрізняються від встановлених у законі, або виключити застосування названого способу забезпечення виконання зобов'язання взагалі.

Оскільки ч. 1 ст. 594 ЦК не має диспозитивного характеру, акцесорне забезпечувальне зобов'язання, яке тут виникає, не залежить від волі боржника та кредитора. Відмовитись від права на притримання не можна, бо така відмова буде вважатися нікчемною. Разом з тим притримання - це право, а не обов'язок кредитора. Тому скористатися ним він може саме за своїм бажанням.

При притриманні ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження притримуваної речі несе кредитор, якщо інше не встановлено законом.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

1. Відповідно до ч. 1 ст. 594 ЦКУ притриманням є спосіб забезпечення виконання зобов'язання, суть якого полягає в тому, що кредитор (ретентор), який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або вказаній боржником особі, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредитором пов'язаних з нею витрат та інших збитків, має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання.

2. Ознаки притримання: 1) законне походження такого способу забезпечення; 2) його пов'язаність зі строковими зобов'язаннями; 3) допустимість застосування лише в оплатних зобов'язаннях; 4) односторонність прийняття рішення кредитором про притримання майна за наявності достатніх для цього підстав;

3. Предметом права притримання є речі.

4. Право на притримання виникає у кредитора в силу закону і не потребує додаткової регламентації в договорі.

5. При притриманні ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження притримуваної речі несе кредитор, якщо інше не встановлено законом.

IV ПИТАННЯ. МОМЕНТ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА НА ПРИТРИМАННЯ, РОЗПОРЯДЖЕННЯ РІЧЧЮ ТА ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ ЗА РАХУНОК ПРИТРИМУВАНОЇ КРЕДИТОРОМ РЕЧІ.

Відповідно до ст. 594 ЦКУ право на *притримання* виникає при одночасному існуванні таких умов:

1. Наявність певного правовідношення між сторонами, за яким одна сторона (кредитор) зобов'язана вчинити певні дії і в результаті передати визначену річ іншій стороні (боржнику) або третій особі, а боржник, у свою чергу, зобов'язаний сплатити вартість цієї речі або відшкодувати інші витрати, понесені кредитором.

2. Наявність предмета притримання – речі, що належить боржникові та яку кредитор повинен передати йому або вказаній ним особі.

3. Невиконання боржником зобов'язання в строк.

Кредитор, здійснюючи притримання, має такі **права**:

- притримувати річ (ст. 594 ЦКУ);
- притримати річ у себе також у разі, якщо права на неї, які виникли після передачі речі у володіння кредитора, набула третя особа (ч. 3 ст. 594 ЦКУ);
- задовольнити свої вимоги із вартості речі відповідно до ст. 591 ЦКУ (ст. 597 ЦК).

Названим правам кредитора кореспондуються його **обов'язки**:

- обов'язок негайно повідомити боржника про застосування притримання (ч. 1 ст. 595 ЦКУ);
- обов'язок нести відповідальність за втрату, псування або пошкодження речі, яку він притримує в себе, якщо втрата, псування або пошкодження сталися з його вини (ч. 2 ст. 595 ЦКУ);
- обов'язок не користуватися річчю, яку він притримує в себе.

До кредитора, який притримує в себе річ боржника, *не переходить право власності на неї*. Боржник, річ якого кредитор притримує, має право розпорядитися нею, повідомивши набувача про право притримання речі кредитором. Вимоги кредитора, який притримує річ у себе, задовольняються з її вартості.

Крім загальних норм, які регулюють право притримання (ст. 594–597), ЦКУ містить норми, які регулюють окремі види договорів та передбачають право притримання, а саме – ст. 856, 874, 916, 1019.

Закон не встановлює строків, протягом яких можна притримувати майно боржника. Це повинно визначатися у кожному конкретному випадку з урахуванням засад розумності та справедливості.

Право на притримання *припиняється* за таких умов: 1) у разі припинення основного зобов'язання; 2) у разі задоволення вимог кредитора за рахунок речі, яку він притримує; 3) на інших загальних підставах припинення зобов'язань відповідно до гл. 50 ЦКУ, що не суперечать природі притримання.

Вимоги кредитора, який притримує річ у себе, задовольняються з її вартості згідно зі ст. 591 ЦК, яка регламентує *реалізацію предмета застави*. Кредитор має право задовольнити свої вимоги до боржника в повному обсязі з вартості речі, яку він притримує в себе.

Таким чином, кредитор автоматично не набуває прав на предмет притримання в разі невиконання забезпеченого зобов'язання. Він має право

ініціювати реалізацію притриманої речі шляхом її продажу з публічних торгів, якщо іншого не встановлено договором.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

1. Відповідно до ст. 594 ЦКУ право на притримання виникає при одночасному існуванні таких умов: 1) наявність певного правовідношення між сторонами, за яким одна сторона (кредитор) зобов'язана вчинити певні дії і в результаті передати визначену річ іншій стороні (боржнику) або третій особі, а боржник, у свою чергу, зобов'язаний сплатити вартість цієї речі або відшкодувати інші витрати, понесені кредитором; 2) наявність предмета притримання – речі, що належить боржникові та яку кредитор повинен передати йому або вказаній ним особі; 3) невиконання боржником зобов'язання в строк.

2. До кредитора, який притримує в себе річ боржника, не переходить право власності на неї.

3. Закон не встановлює строків, протягом яких можна притримувати майно боржника.

4. Право на притримання припиняється за таких умов: 1) у разі припинення основного зобов'язання; 2) у разі задоволення вимог кредитора за рахунок речі, яку він притримує; 3) на інших загальних підставах припинення зобов'язань відповідно до гл. 50 ЦКУ, що не суперечать природі притримання.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

1. Відповідно до ч. 1 ст. 570 ЦКУ завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторі боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання.

2. Завдаток найбільш застосовуваний у грошових зобов'язаннях як вид забезпечення їх виконання та запобігання бартеризації розрахунків.

3. В юридичній літературі виділяються такі основні ознаки завдатку: 1) слугує доказом укладення договору, який він одночасно забезпечує; 2) є одночасно і засобом платежу, і видом забезпечення.

4. Завдаток як вид забезпечення виконання зобов'язання виконує такі функції: 1) платіжну функцію; 2) посвідчувальну функцію; 3) забезпечувальну функцію; 4) компенсаторну функцію.

5. Предметом завдатку можуть бути як грошові кошти, так і рухоме майно.

6. Відповідно до ст. 547 ЦКУ правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у письмовій формі, недотримання якої тягне за собою його недійсність.

7. Якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом.

8. Авансом є грошова сума чи інші цінності, які переданні боржником кредитору в рахунок майбутніх платежів за договором.

9. Аванс, на відміну від завдатку, виконує дві основні функції: платіжну та посвідчувальну.

10. Аванс сплачується боржником у момент настання обов'язку платежу, тобто є попередньою оплатою.

11. Відповідно до ч. 1 ст. 594 ЦКУ притриманням є спосіб забезпечення виконання зобов'язання, суть якого полягає в тому, що кредитор (ретентор), який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або вказаній боржником особі, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредитором пов'язаних з нею витрат та інших збитків, має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання.

12. Ознаки притримання: 1) законне походження такого способу забезпечення; 2) його пов'язаність зі строковими зобов'язаннями; 3) допустимість застосування лише в оплатних зобов'язаннях; 4) односторонність прийняття рішення кредитором про притримання майна за наявності достатніх для цього підстав;

13. Предметом права притримання є речі.

14. Право на притримання виникає у кредитора в силу закону і не потребує додаткової регламентації в договорі.

15. При притриманні ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження притримуваної речі несе кредитор, якщо інше не встановлено законом.

16. Відповідно до ст. 594 ЦКУ право на притримання виникає при одночасному існуванні таких умов: 1) наявність певного правовідношення між сторонами, за яким одна сторона (кредитор) зобов'язана вчинити певні дії і в результаті передати визначену річ іншій стороні (боржнику) або третій особі, а боржник, у свою чергу, зобов'язаний сплатити вартість цієї речі або відшкодувати інші витрати, понесені кредитором; 2) наявність предмета притримання – речі, що належить боржникові та яку кредитор повинен передати йому або вказаній ним особі; 3) невиконання боржником зобов'язання в строк.

17. До кредитора, який притримує в себе річ боржника, не переходить право власності на неї.

18. Закон не встановлює строків, протягом яких можна притримувати майно боржника.

19. Право на притримання припиняється за таких умов: 1) у разі припинення основного зобов'язання; 2) у разі задоволення вимог кредитора за рахунок речі, яку він притримує; 3) на інших загальних підставах припинення зобов'язань відповідно до гл. 50 ЦКУ, що не суперечать природі притримання.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ

Дана тема вивчається з метою визначення поняття завдатку та притримання, їх предмету, функцій, основних особливостей, відмежуванням понять завдаток та аванс. Опанування знаннями з даної теми дозволить працівникам поліції розуміти природу завдатка та притримання як засобів забезпечення виконання зобов'язань, правовим підставам їх виникнення та припинення, а також правам та обов'язкам сторін.

При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язань, притримання як

спосіб забезпечення виконання зобов'язань, платіжна функція завдатку, посвідчувальна функція завдатку, забезпечувальна функція завдатку, компенсаторна функція завдатку, аванс, споживач, притримання, речі, право на притримання тощо.

У результаті вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні опанувати наступними знаннями:

- поняття, предмет та функції завдатку;
- ознаки та особливості завдатку;
- підстави припинення завдатку;
- поняття, предмет та функції притримання;
- ознаки та особливості притримання;
- підстави припинення притримання;

Необхідним є формування у здобувачів вищої освіти наступних навичок та вмінь:

- правильно встановлювати вид зобов'язання;
 - ефективно визначати правові наслідки поруки та гарантії;
- складання документів.

**ТЕМА 5. ЗАСТАВА ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

ВСТУП

I ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ ЗАСТАВИ.

**II ПИТАННЯ. ПРЕДМЕТ ТА ФОРМА ДОГОВОРУ ЗАСТАВИ.
СТОРОНИ ДОГОВОРУ ЗАСТАВИ, ЇХ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ.**

**III ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ,
ЗАБЕЗПЕЧЕНОГО ЗАСТАВОЮ. ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА
ПРЕДМЕТ ЗАСТАВИ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ.**

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бичкова С.С., Бірюков І.А., Заїка Ю.О. та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. Цивільне право України: Договірні та недоговірні зобов'язання: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 496 с.
2. Бірюков І.А., Заїка О.Ю., Бичкова С.С.; за ред. Бірюкова І.А., О.Ю. Заїки. Цивільне право України: Загальна частина: підручник. 3-тє вид., змін. та доповн. К.: Алерта, 2014. 510 с.
3. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.
4. Реформування зобов'язального права в умовах глобалізаційних викликів: моногр./кол.авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Круглова О.О. та ін.] – Дніпро : Видавець Біла К.О., 2021. – 248 с.
5. Пацурія Н.Б. Страхове право України. : Навч. Посібник / Н.Б. Пацурія. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 176 с.
6. Дзера О.В. Договірне право України. Загальна частина. Київ, Юрінком Інтер, 2018. 896 с.
7. Дзера О.В. Договірне право України. Особлива частина. Київ, Юрінком Інтер, 2018. 1200 с.
8. Недійсність правочинів : комент. суд. практики / [І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Крат, Н.Ю. Філатова та ін.] ; за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : Право, 2018. – (Серія «Проблеми судової практики»).
9. Законодавство України у сфері забезпечення виконання зобов'язань: зб. нормат.-прав. актів / уклад.: Резворович К.Р., Юнін О.С., Юніна М. П. та ін. – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. – 260 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

формування в свідомості здобувачів вищої освіти уявлення про особливості застави шляхом генезису основних підходів щодо визначення її поняття, ознак, функцій та твидів; визначення предмету, форми, сторін договору застави; розглянути та дослідити основні підстави припинення застави, а також правові наслідки невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою; з'ясувати

особливості звернення на предмет застави та його реалізацію; аналіз загальних засад забезпечення виконання зобов'язань.

ВСТУП

Найбільш поширеним і детально врегульованим інститутом забезпечення виконання зобов'язань є застава. Застава – це вид забезпечення виконання зобов'язання, внаслідок якого кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави).

Застава за своїм характером є додатковим засобом належного виконання зобов'язання і похідним договором від основного зобов'язання.

Застава може виникати на підставі закону, договору або рішення суду (ч. 1 ст. 574 ЦК України, 3 ст. 1 ЗУ «Про заставу»). До застави, яка виникає на підставі закону, застосовуються положення ЦКУ щодо застави, яка виникає на підставі договору, якщо інше не встановлено законом.

І ПИТАННЯ. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ ЗАСТАВИ.

Відповідно до ст. 572 ЦКУ під *заставою* розуміється вид забезпечення виконання зобов'язання, за яким кредитор (*заставодержатель*) набуває право у разі невиконання боржником (*заставадавцем*) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом.

Застава має складну теоретичну природу, оскільки вона, по-перше, є способом забезпечення виконання зобов'язань (ч. 1 ст. 546 ЦКУ), а, по-друге – має зобов'язальну, договірну природу, тому на неї поширюються положення про зобов'язання та про договори.

Застава, як і будь-який правовий інститут, має притаманні для нього *ознаки*, зокрема:

1. Застава є видом (ч. 1 ст. 546 ЦКУ), чи, як ще його називають, способом (ст. 1 Закону України «Про заставу») забезпечення виконання зобов'язання, а право звернення стягнення на предмет застави набуває заставодержатель у разі невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою (ч. 1 ст. 589 ЦКУ та ст. 20 Закону України «Про заставу»), якщо інше не передбачено законом чи договором.

2. *Підставою виникнення відносин застави* та його застосування, відповідно до ч. 1 ст. 574 ЦКУ та ч. 3 ст. 1 Закону України «Про заставу» є:

– *договір*. Відносини застави за такою підставою виникають з моменту його укладення та залежать від форми його вчинення та виду такого правочину;

– *закон*. Так, ч. 2 ст. 574 ЦКУ установлює правило, за яким до застави, яка виникає на підставі закону, застосовуються положення ЦК щодо застави, яка виникає на підставі договору, якщо інше не встановлено законом. Випадками виникнення права застави у силу закону є: продаж товару в кредит (ч. 6 ст. 694 ЦКУ), забезпечення виплати ренти за договором ренти (ч. 1 ст. 735 ЦКУ),

прийняття на зберігання товару на товарному складі (ч. 2 ст. 961 ЦКУ), забезпечення вимог перевізника щодо платежів при одержанні вантажу (ст. 164 Кодексу торговельного мореплавства України) тощо. Наприклад, відповідно до ч. 6 ст. 694 ЦКУ з моменту передання товару, проданого в кредит, і до його оплати продавцю належить право застави на цей товар.

– *рішення суду*. Рішення суду як підстава виникнення відносин застави, виноситься судом як запобіжний захід за відповідною справою.

3. Застава, залежно від предмета, має характерні для неї *види*, що зумовлено специфікою правового механізму їх регулювання. Такими видами застави є:

– *іпотека*. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про іпотеку», іпотека – вид забезпечення виконання зобов’язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов’язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника;

– *заклад*. Закладом є застава рухомого майна, що передається у володіння заставодержателя (ч. 2 ст. 575 ЦКУ, ст. 44 Закону України «Про заставу») або за його наказом – у володіння третій особі (ч. 2 ст. 575 ЦКУ). За угодою заставодержателя із заставодавцем предмет застави може бути залишено у заставодавця під замком та печаткою заставодержателя (тверда застава). Індивідуально визначена річ може бути залишена у заставодавця з накладенням знаків, які засвідчують заставу;

– *застава майнових прав*. Поняття майнового права визначено ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». Відповідно до цього Закону, майновими правами визнаються будь-які права, пов’язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги. При цьому моментом виникнення майнових прав у носія слід вважати загальноприйнятий момент набуття права власності, визначений у ч. 1 ст. 328 ЦКУ, тобто на підставах, що не заборонені законом, зокрема, із правочинів. Моментом набуття права власності на майнові права є момент, визначений відповідним правочином. Так, якщо право власності набувається за договором, то такий момент продиктований порядком, передбаченим ст. 334 ЦКУ. Згідно зі ст. 49 Закону України «Про заставу» заставодавець може укласти договір застави як належних йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов’язаннях, в яких він є кредитором, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому. У договорі застави майнових прав повинна бути вказана особа, яка є боржником по відношенню до заставодавця. Заставодавець зобов’язаний повідомити свого боржника про здійснену заставу прав. Строкове право вимоги, яке належить заставодавцю-кредитору може бути предметом застави тільки до закінчення строку його дії. У договорі застави прав, які не мають грошової оцінки, вартість предмета застави визначається угодою сторін;

– *застава цінних паперів*. За змістом ст. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» цінним папером є документ установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам. У цьому ж Законі визначається, що цінні папери можуть бути використані для здійснення розрахунків, а також як застава для забезпечення платежів і кредитів.

– *застава товарів в обороті або у переробці*. Застава товарів в обороті або у переробці, як правило, застосовується при наданні кредиту позичальникам. Предметом застави товарів в обороті або у переробці можуть бути сировина, напівфабрикати, комплектуючі вироби, готова продукція тощо (ст. 40 Закону України «Про заставу»). Договір застави товарів у обороті або в переробці повинен індивідуалізувати предмет застави шляхом зазначення знаходження товарів у володінні заставодавця чи їх розташування в певному цеху, складі, іншому приміщенні або іншим способом, достатнім для ідентифікації сукупності рухомих речей як предмета застави.

4. Застава використовується у відносинах за участю як фізичних, так і юридичних осіб.

5. Застава має *акцесорний (додатковий) характер і залежить від основного зобов'язання*. Це підтверджує ст. 3 Закону України «Про заставу», де зазначено, що застава має похідний характер від забезпеченого нею зобов'язання. Такий характер передбачає певні моменти: 1) недійсність основного зобов'язання тягне за собою і недійсність акцесорного, тобто застави, відповідно недійсність застави не зумовлює недійсність основного зобов'язання; 2) припинення основного зобов'язання зазвичай наслідуює й припинення застави. Такий взаємозв'язок, відповідно до ст. 266 ЦКУ, проявляється при застосуванні позовної давності.

6. *Заставою повинні забезпечуватися лише дійсні вимоги*. Зазначена ознака цілком та повністю пов'язана з попередньою ознакою, а разом вони мають своє відображення у ч. 2 ст. 548 ЦК. Наслідком акцесорного характеру застави є те, що договір застави матиме юридичне значення тільки тоді, коли має юридичну силу зобов'язання, ним забезпечене. Дійсною може вважатися лише та вимога, що реально існує і заснована на передбачених законом підставах. Наприклад, які впливають з договору позики, кредиту, купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажу тощо. Отже, у разі забезпечення заставою вимоги, яка не може вважатись дійсною, а також у випадку припинення забезпеченого заставою зобов'язання, незалежно від причин такого припинення, у суду немає правових підстав для задоволення вимог, заснованих на договорі застави, якою забезпечувалось відповідне зобов'язання.

7. Застава наділяє заставодержателя переважним правом перед іншими кредиторами, у разі невиконання боржником (заставодавцем) забезпеченого заставою зобов'язання на одержання задоволення за рахунок заставленого майна (ч. 1 ст. 572 ЦКУ та ст. 1 Закону України «Про заставу»), якщо інше не

встановлено законом (право застави). Так, ст. 588 ЦКУ та ст. 18 Закону України «Про заставу» встановлює правила для заставодержателів при реалізації їх права на задоволення вимог із заставленого майна перед іншими заставодержателями. Положення ч. 3 ст. 588 ЦКУ та ст. 18 Закону України «Про заставу» передбачає, що перший заставодержатель має переважне право перед наступними заставодержателями на задоволення своїх вимог за рахунок заставленого майна. Вимоги наступних заставодержателів задовольняються в порядку черговості виникнення права застави, крім випадку, передбаченого ч. 4 ст. 588 ЦКУ, ст. 18 Закону України «Про заставу», де зазначено, що якщо предметом застави є рухоме майно, заставодержатель зареєстрованої застави має переважне право на задоволення вимог із заставленого майна перед заставодержателями незареєстрованих застав і застав, які зареєстровані пізніше. Переважне право заставодержателів одного й того самого майна, що зареєстровані в один і той же день, визначається моментом реєстрації застави. Переважне право у задоволенні вимог із заставленого рухомого майна визначається на підставі моменту реєстрації застави та моменту реєстрації змін щодо предмета застави в частині цих змін.

8. Застава, з урахуванням вищенаведеної ознаки та положень ст. 588 ЦКУ та ст. 18 Закону України «Про заставу», допускає лише їй притаманну ознаку – *наступну заставу вже заставленого майна*. Наступна застава майна, що вже заставлене, допускається, якщо інше не встановлено попереднім договором застави або законом (ч. 1 ст. 588 ЦКУ і ст. 18 Закону України «Про заставу»). При цьому ч. 2 ст. 588 ЦК і ст. 18 Закону України «Про заставу» наголошує на тому, що якщо предметом застави стає майно, яке вже є заставним забезпеченням іншого зобов'язання (боргу), заставне право попереднього заставодержателя (попередніх заставодержателів) зберігає силу, тобто наступна застава майна не припиняє право застави попереднього заставодержателя. За таких обставин перший заставодержатель має переважні права перед іншими заставодержателями на задоволення своїх вимог за рахунок заставленого майна. У відносинах з наступною заставою заставодавець зобов'язаний повідомити кожного із заставодержателів про всі попередні застави, а також про характер та розмір забезпечених цими заставами зобов'язань (ст. 18 Закону України «Про заставу»). У разі невиконання такого обов'язку, заставодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, що виникли у будь-кого із заставодержателів внаслідок невиконання ним цього обов'язку.

9. *Заставодержатель має право за рахунок предмета застави задовольнити в повному обсязі вимоги* (а саме вимоги про сплату процентів, неустойку, відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання, необхідних витрат на утримання заставленого майна, а також витрат, понесених у зв'язку із пред'явленням вимоги, якщо інше не встановлено договором), що визначені на момент їх фактичного задоволення (ч. 2 ст. 589 ЦКУ та ст. 19 Закону України «Про заставу») *шляхом звернення стягнення на предмет застави* (ч. 1 ст. 589 ЦКУ і ст. 20 Закону України «Про заставу»).

10. *Передавання речі у найм* (ч. 1 ст. 769 ЦКУ) *чи продажу товару* (ст. 659 ЦКУ) *не припиняє та не змінює права застави*.

11. *Заставою може бути забезпечена вимога, яка може виникнути в майбутньому.* Така вимога може мати місце за умови, якщо є угода сторін про розмір забезпечення заставою таких вимог (абз. 2 ст. 3 Закону України «Про заставу»).

12. *Застава не є юридичною відповідальністю.* Це підтверджується тим, що ЦКУ у ст. 611 не відносить заставу до мір цивільно-правової відповідальності. Застава за таких обставин є лише видом чи засобом забезпечення виконання зобов'язання.

Зазначенні ознаки характеризують суть інституту застави та зумовлюють висновок, що *застава* у широкому розумінні цього слова – це такий вид (спосіб) забезпечення виконання зобов'язання, який у силу договору, закону або рішення суду наділяє кредитора (заставодержателя) правом у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення вимог (фактичних і майбутніх) за рахунок предмета застави (майно та майнові права, які можуть бути відчужені заставодавцем та на які може бути звернене стягнення, а також майно, яке заставодавець набуде після виникнення застави, якщо це передбачено договором) переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ

1. Відповідно до ст. 572 ЦКУ під заставою розуміється вид забезпечення виконання зобов'язання, за яким кредитор (заставодержатель) набуває право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом.

2. Підставами виникнення відносин застави є: 1) договір; 2) закон; 3) рішення суду.

3. Застава, залежно від предмета, має характерні для неї види, що зумовлено специфікою правового механізму їх регулювання. Такими видами застави є: 1) іпотека; 2) заклад; 3) застава майнових прав; 4) застава цінних паперів; 5) застава товарів в обороті чи переробці.

4. Застава використовується у відносинах за участю як фізичних, так і юридичних осіб.

5. Застава має акцесорний (додатковий) характер і залежить від основного зобов'язання.

6. Заставою повинні забезпечуватися лише дійсні вимоги.

7. Заставодержатель має право за рахунок предмета застави задовольнити в повному обсязі вимоги шляхом звернення стягнення на предмет застави.

8. Передання речі у найм (ч. 1 ст. 769 ЦКУ) чи продажу товару (ст. 659 ЦКУ) не припиняє та не змінює права застави.

9. Заставою може бути забезпечена вимога, яка може виникнути в майбутньому.

10. Застава не є юридичною відповідальністю.

II ПИТАННЯ. ПРЕДМЕТ ТА ФОРМА ДОГОВОРУ ЗАСТАВИ. СТОРОНИ ДОГОВОРУ ЗАСТАВИ, ЇХ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ.

Договір застави є *підставою* виникнення зазначеного виду забезпечення виконання зобов'язання боржника та має похідний характер від зобов'язання, яке забезпечується заставою.

Договір застави є *двостороннім договором*, який набуває чинності з моменту його укладення та залежить від форми його вчинення. За загальним правилом (ст. 13 Закону України «Про заставу» та ч. 1 ст. 547 ЦКУ) договір застави укладається у *письмовій формі*.

У випадках, установлених законом, договір застави підлягає *нотаріальному посвідченню*. Так, відповідно до ст. 577 ЦКУ та ст. 13 Закону України «Про заставу», якщо предметом застави є нерухоме майно, космічні об'єкти, транспортні засоби, а також в інших випадках, установлених законом, договір застави підлягає нотаріальному посвідченню на підставі відповідних правовстановлюючих документів. Крім цього, нотаріальне посвідчення договору застави може бути передбачено угодою сторін, якщо на цьому наполягає одна із сторін.

Щодо державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень, то відповідно до ст. 4 Закону України «Про іпотеку» обтяження нерухомого майна іпотекою підлягає державній реєстрації відповідно до закону. У разі недотримання цієї умови іпотечний договір є дійсним, але вимога іпотекодержателя не набуває пріоритету відносно зареєстрованих прав чи вимог інших осіб на передане в іпотеку нерухоме майно. Застава рухомого майна, відповідно до ч. 3 ст. 577 ЦКУ може бути зареєстрована на підставі заяви заставодержателя або заставодавця з внесенням запису до Державного реєстру обтяжень рухомого майна. *Недодержання обов'язкових форм, установлених законом щодо договору застави, тягне за собою його недійсність*.

Сторонами за договором застави є *заставодавець* та *заставодержатель*, якими можуть бути фізичні, юридичні особи та держава (ст. 11 Закону України «Про заставу»).

Заставодавцем, відповідно до ч. 1 ст. 583 ЦКУ та ст. 11 Закону України «Про заставу», може бути як сам боржник, так і третя особа (майновий поручитель). Заставодавцем може бути власник речі або особа, якій належить майнове право, а також особа, якій власник речі або особа, якій належить майнове право, передали річ або майнове право з правом їх застави. Застава права на чужу річ здійснюється за згодою власника цієї речі, якщо для відчуження цього права відповідно до договору або закону потрібна згода власника.

Заставодержатель – кредитор за основним зобов'язанням, забезпеченим заставою, яким може бути фізична, юридична особа та держава.

Щодо *змісту договору* застави, то відповідно до ст. 584 ЦКУ та ст. 12 Закону України «Про заставу» у договорі застави визначаються *суть, розмір і строк виконання зобов'язання, забезпеченого заставою*, подається *опис предмета застави*, а також визначаються *інші умови, погоджені сторонами*

договору. Опис предмета застави у договорі застави може бути поданий у загальній формі (вказівка на вид заставленого майна тощо).

Слід зазначити, що предметом застави відповідно до ст. 576 ЦКУ та ст. 4 Закону України «Про заставу» може бути **майно** та **майнові права**, але ті, які можуть бути відчужені заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення. Отже, чинне законодавство, залежно від виду застави, до предмета відносить:

1) будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення (ч. 1 ст. 576 ЦКУ та ст. 4 Закону України «Про заставу»). Крім цього, відповідно до ч. 3 ст. 576 ЦКУ, права заставодержателя (право застави) на річ, яка є предметом застави, одночасно породжує право застави на її приналежності, якщо інше не встановлено договором. Таке право застави поширюється й на плоди, продукцію та доходи, одержані від використання заставленого майна, у випадках, установлених договором. Предметом застави може бути й майно, яке заставодавець набуде після виникнення застави (майбутня продукція, плоди та інші прибутки), але якщо це передбачено договором (ч. 2 ст. 576 ЦКУ та ст. 4 Закону України «Про заставу»);

2) майнові права, але ті, які можуть бути відчужені заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення (ч. 1 ст. 576 ЦК та ст. 4 Закону України «Про заставу»).

Предметом застави **не можуть бути**:

1) культурні цінності, що є об'єктами права державної чи комунальної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання. Так, відповідно до Положення про Державний реєстр національного культурного надбання, затв. постановою КМУ від 12 серпня 1992 р. № 466, до Державного реєстру заносяться пам'ятки історії, археології, містобудування і архітектури, пам'ятки мистецтва і документальні пам'ятки, а також інші об'єкти, що становлять виняткову цінність з огляду культури, етнології чи науки;

2) пам'ятки культурної спадщини, занесені до Переліку пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації;

3) вимоги, які мають особистий характер, інші вимоги, застава яких заборонена законом;

4) об'єкти державної власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами, а також майнові комплекси державних підприємств та їх структурних підрозділів, що знаходяться у процесі корпоратизації.

Предмет застави залишається у заставодавця, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 6 ст. 576 ЦКУ). У такому разі **закон ставить до заставодавця певні вимоги**. Так:

1. *Заміна предмета застави може бути здійснена лише за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором або законом* (ст. 579 ЦКУ). Порядок заміни предмета застави при заставі товарів в обороті або у переробці регулюється розділом III Закону України «Про заставу». Якщо заміну предмета застави було здійснено заставодавцем з порушенням таких правил,

заставодержатель має право вимагати дострокового виконання зобов'язання, забезпеченого заставою (п. 2 ч. 1 ст. 592 ЦКУ).

2. *Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета застави несе власник заставленого майна, якщо інше не встановлено договором або законом.* У разі випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета застави заставодавець на вимогу заставодержателя зобов'язаний надати рівноцінний предмет або, якщо це можливо, відновити знищений чи пошкоджений предмет застави (ст. 580 ЦКУ, ст. 8 Закону України «Про заставу»).

3. *Заставодавець має право користуватися предметом застави відповідно до його призначення, у тому числі здобувати з нього плоди та доходи, якщо інше не встановлено договором і якщо це впливає із суті застави* (ч. 1 ст. 586 ЦКУ). При цьому таке користування зумовлює виникнення ряд обов'язків у заставодавця, а саме: 1) вживати заходів, необхідних для збереження предмета застави; 2) утримувати предмет застави належним чином; 3) негайно повідомляти другу сторону договору застави про виникнення загрози знищення або пошкодження предмета застави.

4. *Заставодавець має право відчужувати предмет застави, передавати його в користування іншій особі або іншим чином розпоряджатися ним лише за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором* (ч. 2 ст. 586 ЦКУ). Якщо згоди заставодержателя не було, а одержання такої згоди є необхідним і заставодавець все одно відчужив предмет застави, передав його в користування іншій особі або іншим чином розпорядився ним, то відповідно до ч. 1 ст. 592 ЦКУ заставодержатель має право вимагати дострокового виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, а якщо його вимога не буде задоволена, – звернути стягнення на предмет застави (ч. 2 ст. 592 ЦКУ);

5. *Заставодавець має право заповідати заставлене майно.* При цьому правочин, яким обмежується право заставодавця заповідати заставлене майно, є нікчемним.

6. Інші вимоги, передбачені договором або законом.

Якщо предмет застави передається заставодержателю, то закон встановлює **обтяження** та межі здійснення цивільних прав щодо предмета застави, а саме:

1. Заставодержатель має право користуватися переданим йому предметом застави лише у випадках, встановлених договором. При цьому за договором на заставодержателя може бути покладений обов'язок здобувати з предмета застави плоди та доходи (ч. 4 ст. 586 ЦК).

2. Заставодержатель зобов'язаний, якщо інше не встановлено договором: 1) вживати заходів, необхідних для збереження предмета застави; 2) утримувати предмет застави належним чином; 3) негайно повідомляти другу сторону договору застави про виникнення загрози знищення або пошкодження предмета застави.

3. Заставодержатель, який володіє предметом застави, у разі втрати, псування, пошкодження або знищення заставленого майна з його вини зобов'язаний відшкодувати заставодавцю завдані збитки (ч. 3 ст. 587 ЦК). При цьому заставодержатель відповідає за втрату, недостачу чи пошкодження

предмета застави, якщо він не доведе, що втрата, недостача чи пошкодження сталися не з його вини.

4. Інші вимоги, передбачені договором або законом.

Слід зауважити, що предмет застави може бути замінений лише за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 579 ЦКУ).

Предмет застави за взаємною згодою сторін може бути *застрахований* на погоджену суму, якщо предмет застави не підлягає обов'язковому страхуванню (ст. 581 ЦКУ). Обов'язкове страхування предмета застави передбачено у ст. 8 Закону України «Про іпотеку», де зазначено, що іпотекодавець зобов'язаний застрахувати предмет іпотеки на його повну вартість від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування, якщо іпотечним договором цей обов'язок не покладено на іпотекодержателя. При цьому договір страхування укладається на користь іпотекодержателя, який у разі настання страхового випадку набуває право вимоги до страховика.

Оцінка предмета застави здійснюється у випадках, встановлених договором або законом (ч. 1 ст. 582 ЦКУ), тому така оцінка не є обов'язковою. Обов'язкова оцінка, наприклад, проводиться при заставі земельної ділянки, заставі державного та комунального майна тощо.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ

1. Договір застави є двостороннім договором, який набуває чинності з моменту його укладення та залежить від форми його вчинення.

2. Договір застави укладається у письмовій формі.

3. У випадках, установлених законом, договір застави підлягає нотаріальному посвідченню.

4. Сторонами за договором застави є заставодавець та заставодержатель, якими можуть бути фізичні, юридичні особи та держава.

5. Істотні умови договору застави: суть, розмір і строк виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, опис предмета застави, а також інші умови, погоджені сторонами договору.

6. Предметом застави відповідно може бути майно та майнові права, але ті, які можуть бути відчужені заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення.

7. Предмет застави залишається у заставодавця, якщо інше не встановлено договором або законом. У такому разі закон ставить до заставодавця певні вимоги.

8. Заміна предмета застави може бути здійснена лише за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором або законом.

9. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета застави несе власник заставленого майна, якщо інше не встановлено договором або законом.

10. Заставодавець має право користуватися предметом застави відповідно до його призначення, у тому числі здобувати з нього плоди та доходи, якщо інше не встановлено договором і якщо це впливає із суті застави.

11. Заставадавець має право відчужувати предмет застави, передавати його в користування іншій особі або іншим чином розпоряджатися ним лише за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором.

12. Заставадавець має право заповідати заставлене майно.

13. Предмет застави за взаємною згодою сторін може бути застрахований на погоджену суму, якщо предмет застави не підлягає обов'язковому страхуванню.

ІІІ ПИТАННЯ, ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЗАБЕЗПЕЧЕНОГО ЗАСТАВОЮ. ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА ПРЕДМЕТ ЗАСТАВИ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ.

Важливим *механізмом захисту* заставодержателя від порушень зобов'язання заставодавцем є *звернення стягнення на заставлене майно*. Відповідно до ч. 1 ст. 590 ЦКУ *звернення стягнення на предмет застави здійснюється переважно за рішенням суду, якщо інше не встановлено договором або законом*. Крім суду, звернення стягнення на предмет застави може проводитись і в інший спосіб, наприклад на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Заставодержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави в разі, коли зобов'язання не буде виконано у встановлений строк (термін), якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 2 ст. 590 ЦКУ та ст. 20 Закону України «Про заставу»). Тобто підставою звернення стягнення на заставлене майно є невиконання або неналежне виконання заставодавцем основного зобов'язання у строк (термін), визначений договором. Ще однією з *підстав* звернення стягнення на заставлене майно є *ліквідація юридичної особи-заставодавця*. У цьому разі заставодержатель набуває право звернення стягнення на заставлене майно незалежно від настання строку виконання зобов'язання, забезпеченого заставою.

Реалізація заставленого майна, на яке звернено стягнення, відповідно до ст. 20 Закону України «Про заставу» провадиться державним виконавцем на підставі виконавчого листа суду або наказу господарського суду, або виконавчого напису нотаріусів у встановленому порядку, якщо інше не передбачено Законом України «Про заставу» чи договором. Реалізація заставленого майна, відповідно до ст. 21 Закону України «Про заставу», провадиться спеціалізованими організаціями з аукціонів (публічних торгів), якщо інше не передбачено договором, а державних підприємств та відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації, всі акції яких перебувають у державній власності, – виключно з аукціонів (публічних торгів) відповідним органом приватизації.

Якщо сума, одержана від реалізації предмета застави, не покриває вимоги заставодержателя, він має право отримати суму, якої не вистачає, з іншого майна боржника в порядку черговості відповідно до ст. 112 ЦК, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 4 ст. 591 ЦК та ст. 24 Закону України «Про заставу»). Якщо при реалізації предмета застави виручена грошова сума

перевищує розмір забезпечених цією заставою вимог заставодержателя, різниця повертається заставодавцю.

Слід зазначити, що ст. 23 Закону України «Про заставу» передбачено, що при заставі майнових прав реалізація предмета застави провадиться шляхом уступки заставодавцем заставодержателю вимоги, що впливає із заставленого права. Заставодержатель набуває право вимагати в судовому порядку переводу на нього заставленого права в момент виникнення права звернення стягнення на предмет застави.

Заставодавець, відповідно до ст. 26 Закону України «Про заставу», має право в будь-який час до моменту реалізації предмета застави припинити звернення стягнення на заставлене майно виконанням забезпеченого заставою зобов'язання.

Право застави, відповідно до ст. 593 ЦКУ та ст. 28 Закону України «Про заставу», **припиняється** у разі:

1. Припинення зобов'язання, забезпеченого заставою.
2. Втрати предмета застави, якщо заставодавець не змінив предмет застави.
 1. Реалізації предмета застави.
 2. Набуття заставодержателем права власності на предмет застави.
 3. Примусового продажу заставленого майна.
 4. Закінчення терміну дії права, що складає предмет застави.

Такий перелік не є вичерпним, а право застави припиняється також і в інших випадках, встановлених законом чи договором. Так, відповідно до ст. 29 Закону України «Про заставу», у разі відмови кредитора прийняти виконання забезпеченою заставою грошової вимоги відповідна сума вноситься заставодавцем у депозит державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса. Якщо внесена в депозит сума повністю покриває борг, застава припиняється.

Певні види застави мають і свої спеціальні підстави припинення, крім тих, які зазначені у ст. 593 ЦКУ. Наприклад, згідно зі ст. 17 Закону України «Про іпотеку», **іпотека припиняється у разі**: 1) припинення основного зобов'язання або закінчення строку дії іпотечного договору; 2) реалізації предмета іпотеки відповідно до Закону «Про іпотеку»; 3) набуття іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки; 4) визнання іпотечного договору недійсним; 5) знищення (втрати) переданої в іпотеку будівлі (споруди), якщо іпотекодавець не відновив її. Якщо предметом іпотечного договору є земельна ділянка і розташована на ній будівля (споруда), в разі знищення (втрати) будівлі (споруди) іпотека земельної ділянки не припиняється; 6) з інших підстав, передбачених законом.

У разі припинення права застави на нерухоме майно до державного реєстру вносяться відповідні дані, а саме: про зняття заборони на відчуження предмету застави.

У разі припинення права застави внаслідок виконання забезпеченого заставою зобов'язання заставодержатель, у володінні якого перебувало заставлене майно, зобов'язаний негайно повернути його заставодавцеві.

Відповідно до ст. 592 ЦК заставодержатель має право вимагати дострокового виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, у разі:

- 1) передання заставодавцем предмета застави іншій особі без згоди заставодержателя, якщо одержання такої згоди було необхідним;
- 2) порушення заставодавцем правил про заміну предмета застави;
- 3) втрати предмета застави за обставин, за які заставодержатель не відповідає, якщо заставодавець не змінив або не відновив предмет застави;
- 4) порушення заставодавцем правил про наступну заставу;
- 5) порушення заставодавцем правил про розпоряджання предметом застави;
- 6) в інших випадках, встановлених договором.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

1. Важливим механізмом захисту заставодержателя від порушень зобов'язання заставодавцем є звернення стягнення на заставлене майно.

2. Звернення стягнення на предмет застави здійснюється переважно за рішенням суду, якщо інше не встановлено договором або законом.

3. Заставодержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави в разі, коли зобов'язання не буде виконано у встановлений строк (термін), якщо інше не встановлено договором або законом.

4. Реалізація заставленого майна, на яке звернено стягнення провадиться державним виконавцем на підставі виконавчого листа суду або наказу господарського суду, або виконавчого напису нотаріусів у встановленому порядку.

5. Якщо сума, одержана від реалізації предмета застави, не покриває вимоги заставодержателя, він має право отримати суму, якої не вистачає, з іншого майна боржника в порядку черговості.

6. При заставі майнових прав реалізація предмета застави провадиться шляхом уступки заставодавцем заставодержателю вимоги, що впливає із заставленого права.

7. Право застави припиняється у разі: 1) припинення зобов'язання, забезпеченого заставою; 2) втрати предмета застави, якщо заставодавець не змінив предмет застави; 3) реалізації предмета застави; 4) набуття заставодержателем права власності на предмет застави; 5) примусового продажу заставленого майна; 6) закінчення терміну дії права, що складає предмет застави.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

1. Відповідно до ст. 572 ЦКУ під заставою розуміється вид забезпечення виконання зобов'язання, за яким кредитор (заставодержатель) набуває право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом.

2. Підставами виникнення відносин застави є: 1) договір; 2) закон; 3) рішення суду.

3. Застава, залежно від предмета, має характерні для неї види, що зумовлено специфікою правового механізму їх регулювання. Такими видами застави є: 1) іпотека; 2) заклад; 3) застава майнових прав; 4) застава цінних паперів; 5) застава товарів в обороті чи переробці.

4. Застава використовується у відносинах за участю як фізичних, так і юридичних осіб.

5. Застава має акцесорний (додатковий) характер і залежить від основного зобов'язання.

6. Заставою повинні забезпечуватися лише дійсні вимоги.

7. Заставодержатель має право за рахунок предмета застави задовольнити в повному обсязі вимоги шляхом звернення стягнення на предмет застави.

8. Передання речі у найм (ч. 1 ст. 769 ЦКУ) чи продажу товару (ст. 659 ЦКУ) не припиняє та не змінює права застави.

9. Заставою може бути забезпечена вимога, яка може виникнути в майбутньому.

10. Застава не є юридичною відповідальністю.

11. Договір застави є двостороннім договором, який набуває чинності з моменту його укладення та залежить від форми його вчинення.

12. Договір застави укладається у письмовій формі.

13. У випадках, встановлених законом, договір застави підлягає нотаріальному посвідченню.

14. Сторонами за договором застави є заставодавець та заставодержатель, якими можуть бути фізичні, юридичні особи та держава.

15. Істотні умови договору застави: суть, розмір і строк виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, опис предмета застави, а також інші умови, погоджені сторонами договору.

16. Предметом застави відповідно може бути майно та майнові права, але ті, які можуть бути відчужені заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення.

17. Предмет застави залишається у заставодавця, якщо інше не встановлено договором або законом. У такому разі закон ставить до заставодавця певні вимоги.

18. Заміна предмета застави може бути здійснена лише за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором або законом.

19. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета застави несе власник заставленого майна, якщо інше не встановлено договором або законом.

20. Заставодавець має право користуватися предметом застави відповідно до його призначення, у тому числі здобувати з нього плоди та доходи, якщо інше не встановлено договором і якщо це впливає із суті застави.

21. Заставодавець має право відчужувати предмет застави, передавати його в користування іншій особі або іншим чином розпоряджатися ним лише за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором.

22. Заставодавець має право заповідати заставлене майно.

23. Предмет застави за взаємною згодою сторін може бути застрахований на погоджену суму, якщо предмет застави не підлягає обов'язковому страхуванню.

24. Важливим механізмом захисту заставодержателя від порушень зобов'язання заставодавцем є звернення стягнення на заставлене майно.

25. звернення стягнення на предмет застави здійснюється переважно за рішенням суду, якщо інше не встановлено договором або законом.

26. Заставодержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави в разі, коли зобов'язання не буде виконано у встановлений строк (термін), якщо інше не встановлено договором або законом.

27. Реалізація заставленого майна, на яке звернено стягнення провадиться державним виконавцем на підставі виконавчого листа суду або наказу господарського суду, або виконавчого напису нотаріусів у встановленому порядку.

28. Якщо сума, одержана від реалізації предмета застави, не покриває вимоги заставодержателя, він має право отримати суму, якої не вистачає, з іншого майна боржника в порядку черговості.

29. При заставі майнових прав реалізація предмета застави провадиться шляхом уступки заставодавцем заставодержателю вимоги, що впливає із заставленого права.

30. Право застави припиняється у разі: 1) припинення зобов'язання, забезпеченого заставою; 2) втрати предмета застави, якщо заставодавець не змінив предмет застави; 3) реалізації предмета застави; 4) набуття заставодержателем права власності на предмет застави; 5) примусового продажу заставленого майна; 6) закінчення терміну дії права, що складає предмет застави.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ

Дана тема вивчається з метою визначення поняття застави, її предмету, функцій, основних особливостей, видів та істотних умов договору. Опанування знаннями з даної теми дозволить працівникам поліції розуміти природу застави як способу забезпечення виконання зобов'язань. Особливу увагу в даній темі приділено договору застави..

При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: застава, заставодатель, заставодержатель, іпотека, заклад, майно, майнові права, застава майнових прав, цінні папери, застава цінних паперів, товари в обороті та переробці, застава товарів в обороті та переробці тощо.

У результаті вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні опанувати наступними знаннями:

- поняття застави;
- види застави;
- ознаки застави;
- предмет застави;
- істотні умови договору застави;
- правові наслідки невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою.
- звернення стягнення на предмет застави та його реалізація.

Необхідним є формування у здобувачів вищої освіти наступних навичок та вмінь:

- правильно встановлювати вид зобов'язання;
- ефективно визначати правові наслідки застави;
- визначати підстави виникнення права на заставу.